

Jeesuse Kristuse kirik. Reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest

Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas õpetuskõneluse tulemus

Saateks eestikeelsele väljaandele

Eriline rõõm on ulatada viimaks ometi eestikeelse lugeja kätte uurimus „Jeesuse Kristuse kirik. Reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest“. See eklesioloogiline ehk kristlikku kirikumõistmist käsitlev tekst võeti ühehäälselt vastu aastal 1994 Leuenbergi kirikuosaduse – tänasega nimega: Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas (EKOE) – 4. täiskogul Viinis. Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) delegaadina osales toona täiskogul välissuhete assessor ja värskest peapiiskopiks valitud Jaan Kiivit. Täiskogult saabus ta Eestisse valituna mitte ainult kirikuosaduse täiskogudevahelise juhtorgani ehk täitevkomitee (s.o osaduskonna tänase nõukogu) liikmeks, vaid ühtlasi selle kaaspresidendina ja nõnda erilisel kombel vastutavana Euroopa evangeelsete kirikute olulisima ja suurima osaduskonna käekäigu eest. Järgmise aastakümne vältel oli Jaan Kiivit teerajajaks EELK muutumisele aktiivseks ja juhtivaks osalejaks Euroopa evangeelse kristlaskonna palge kujundamisel.

Rõõm on seotud veelgi enam aga asjaoluga, et „Jeesuse Kristuse kirikule“, mis selgitab lähemalt ja avab põhjalikumalt kirikuosaduse alusdokumendi – Leuenbergi konkordia – eklesioloogilisi põhiseisukohti, on saanud osaks tõesti uskumatult laialdane ja positiivne retseptsioon ning see on kujunenud tänaseks Leuenbergi konkordia kõrval kõige olulisemaks ühistekstiks, millega kirikuosadusse ühendatud kirikud oma teoloogilises töös arvestatavad. See asjaolu on seotud kindlasti teksti suurepärase teoloogilise kvaliteedi ja sellest tingitud asjaoluga, et tegemist on esimese korraga 16. saj reformatsioonist saadik, kui Euroopa evangeelsed kirikud väljendavad ühiselt oma arusaamist kirikust, suhestuses seejuures kiriku kaasaegse kontekstiga ning pidades järjekindlalt silmas oikumeenilist dialoogi kiriku ühtsuse üle. Täna võib täheldada laialdast üksmeelt, et „Jeesuse Kristuse kirikut“ saab tõepoolest vaadelda evangeelse kirikukäsituse representatiivse tekstina. Oluline on tekst aga ka asjaolu tõttu, et avab lähemalt Leuenbergi konkordia abil ühiselt väljakuulutatud „kirikuosaduse“ tähendust ja selle nn metodoloogiat ja evangeelset oikumeenia-mudelit. Küsimuse erakordsest olulisusest tunnistab mh asjaolu, et ka käesoleval täiskogudevahelisel perioodil (2012–2018) toimub ainus õpetuskõneluse staatuses teoloogiline ühistöö – EELK aktiivsel osalusel – teemal „kirikuosadus“. Evangeelset kirikumõistmist avaval „Jeesuse Kristuse kirikul“ on seejuures väga olulise orientiiri roll.

„Jeesuse Kristuse kirik“ ehitub üles kolmeks peatükiks. (I) Kiriku olemus pühade osadusena – siin käsitletakse kiriku algust ja lätet, kiriku kuju, ning kiriku eesmärki. (II) Pühade osadus tänapäeva ühiskonnas – siin käsitletakse pluralistlikku ühiskonda ja kiriku osadust, usklike osadust pluralistlikus ühiskonnas, ning dialoogis kirikuid. (III) Kiriku ühtsus ja kirikute ühinemine – siin vaadeldakse reformatoorses kirikukäsitluses sisalduvat arusaama ühtsusest, Leuenbergi konkordia siduvust ja

kohustuslikkust, Leuenbergi konkordiat ja ülemaailmset oikumeeniat ning Leuenbergi konkordiat kui oikumeenilist ühtsuse-mudelit. Dokument on olnud oluliseks abiks ühenduses osaduskonna liikmeskirikute poolt Leuenbergi konkordia vahendusel väljendatud kohustusega „teenida kõigi kristlike kirikute oikumeenilist osadust“ (LK 46). Nii on „Jeesuse Kristuse kirik“ näiteks nii dialoogis anglikaanidega, õigeusklikega, baptistidega kui – hetkel käimasolevalt – rooma-katoliku kirikuga, olnud oluliseks toeks evangeelselt-oikumeenilise positsiooni profileerimisel.

Leuenbergi osaduskonna, s.t Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas jaoks on üks olulisi osaduse mõõtmeid jätkuv intensiivne ühine teoloogiline töö. Kõrge teoloogilise kvaliteediga, sõna- ja argumendijõuga veenvaid tekste on aastakümnete vältel töötatud välja terve hulk. Eesti keeles on erinevas staatuses tähelepanuväärivate tekstidena ilmunud tänaseks nt „Kirik, usutunnistus, pühakiri“, „Amet, ordinatsioon, episkope“, „Väljaõpe ordinatsiooniga seotud ametiks“. Nii varem ilmunud kui ka praegu töös on mitmeid tõesti väga olulisi teemakäsitlusi, kuid „Jeesuse Kristuse kirik“ jääb Leuenbergi konkordia kõrval küllap veel edaspidigi Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas olulisimaks ja viljakaimaks teoloogiliseks eneseväljenduseks.

Tekst koostati algselt saksa keeles ning tõlgiti kohe teistesse EKOE ametlikesse keeltesse (inglise ja prantsuse keelde). Täna on see ilmunud veel mitmes teises keeles. Dokument on ilmunud EKOE ametliku nn Leuenbergi tekstide sarja avakõitena aastal 1995. Käesoleva tõlke aluseks on 2012. aasta 4. revideeritud väljaanne: *Die Kirche Jesu Christi. Der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die kirchliche Einheit / The Church of Jesus Christ. The Contribution of the Reformation toward Ecumenical Dialogue on Church Unity*. Leuenberger Texte / Leuenberg Documents, Nr 1, Im Auftrag des Rates der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa / Mandated by the Council of the Community of Protestant Churches in Europe, Herausgegeben von / edited by Michael Bünker und Martin Friedrich, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 4., rev. Auflage, 2012. Teksti on saksa keelest tõlkinud Kadri Lääs. Seda toimetasid keeleliselt Urmas Nõmmik ja teoloogiliselt Thomas-Andreas Pöder.

Thomas-Andreas Pöder
EKOE nõukogu liige

Jeesuse Kristuse kirik.

Reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest

Leuenbergi kirikuosaduse 4. täiskogu koosoleku otsus, Wien-Lainz, 9. mail 1994:

Täiskogu võtab Leuenbergi õpetuskõneluste tulemuse „Jeesuse Kristuse kirik. Reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest“ selle 9. mai 1994 kujus vastu. Täiskogu palub Leuenbergi osaduskonna kirikuid selle uurimusega oikumeenilistes kõnelustes ja edasises töös arvestada.

Sisukord

Eessõna

1. Sissejuhatus

- 1.1. Väljakutsed kirikutele
- 1.2. Ühiskondlikud ootused
- 1.3. Ühine ülesannete lahendamine
- 1.4. Lähtepunkt: Leuenbergi konkordia
- 1.5. Dokumendi ülesehitus

I PEATÜKK: KIRIKU KUI PÜHADE OSADUSE OLEMUS

1. Kiriku algus ja alus – millest elab kirik?

- 1.1. Kolmainu Jumala õigeksmõistev toimimine
- 1.2. Evangeeliumi elav tunnistus Püha Vaimu tööriistana
- 1.3. Evangeeliumi elavast tunnistusest lähtuv osadus
- 1.4. Kiriku alus kui kristliku vabaduse algus

2. Kiriku kuju – kuidas elab kirik?

- 2.1. Kirik kui Kristuse ihu
- 2.2. Usutud kirik ja kirikute nähtavad tegelikkused
- 2.3. Usutud kiriku omadused
- 2.4. Tõelise kiriku tundemärgid

- 2.5. „Tunnistamine ja teenimine“ kui kiriku ja kristliku elu tundemärgid
3. Kiriku eesmärk ja kristlaste ülesanne – mille nimel kirik elab?
 - 3.1. Kiriku eesmärgi alus äravalituses – kirik kui Jumala rahvas
 - 3.2. Kiriku eesmärgi avarus ja selgus
 - 3.3. Kristlaste missioon
4. Täiusele jõudmise tulevik: kirik oma kohtumõistja ja päästja ees

II PEATÜKK: PÜHADE OSADUS TÄNAPÄEVA ÜHISKONNAS

1. Pluralistlik ühiskond ja usklige osadus
2. Usklige osadus pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.1. Usu tunnistamine pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.2. Hingehoid pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.3. Nõustamine pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.4. Prohvetlik kriitika pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.5. Misjon pluralistlikus ühiskonnas
 - 2.6. Äratuntav evangeelium pluralistlikus ühiskonnas
3. Kirikud dialoogis
 - 3.1. Dialoog judaismiga
 - 3.2. Dialoog religioonidega
 - 3.3. Dialoog maailmavaadetega

III PEATÜKK: KIRIKU ÜHTSUS JA KIRIKUTE ÜHINEMINE

1. Reformatoorses kirikukäsitluses sisalduv arusaam ühtsusest
 - 1.1. Kiriku ühtsus kui sõna ja sakramendi osadus
 - 1.2. Ühtsus kui Jumala and
 - 1.3. Ühinemine kui üksmeele saavutamine ja deklareerimine arusaamas evangeeliumist

- 1.4. Ühtsus ja mitmekesisus
2. Leuenbergi konkordia siduvus ja kohustuslikkus
 - 2.1. Kirikliku osaduse teostamine kui protsess
 - 2.2. Kirikliku osaduse teostamine koguduse tasandil
 - 2.3. Kirikliku osaduse teostamise neli dimensiooni
3. Konkordia ja ülemaailmne oikumeenia
 - 3.1. Leuenbergi kirikuosadus oikumeenia teenistuses
 - 3.2. Oikumeeniliste dialoogide ühilduvus ja kahepoolsed kokkulepped
4. Leuenbergi konkordia kui oikumeeniline mudel ühtsusele

Projekti „Kiriku tunnusmärgid“ töörühma ettekanded õpetuslike kõneluste ajal

Projekti „Kiriku tunnusmärgid“ töörühma liikmed (1989–1993)

Eessõna

Leuenbergi konkordia 3. täiskogu koosolekul (18.–24.03.1987 Strasbourg'is) otsustasid osalevad kirikud edasiste õpetuslike arutelude aluseks võtta *eklesioloogilise teema* „Kiriku kui Jeesuse Kristuse kutsutud ja lähetatud osaduse tunnusmärgid – reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest“.

Selle eesmärgi saavutamise lähtekohtade ja tingimustena soovitas täiskogu järgmist:

- „läheneemisviis ei ole mitte ainult ajalooline, vaid on suunatud ka kaasaja küsimustele (kristlaste eetilis-misjonaarsed väljakutsed, kontekstuaalsus, ühelt poolt kasvaval määral vähemuses olek ja teiselt poolt rahvakiriklik traditsioon – vrd Kopenhaageni piirkondliku töörühma Tampere teesid; „Kiriklik amet tänapäeval“, tees 6, ja „Oikumeeniline avatus, 1. osa, Berliini töörühma tulemused“, Drübeck 1986);
- Kõigi usklike ameti (preestriameti) kategoriseerimine ordineeritud ametiks;
- Koguduse ja kirikute ühtsus ning andide mitmekesisus kogudustes ja kirikutes;
- kirik kui Püha Vaimu juhitud institutsioon;
- kirik kui sakrament ja kiriku kui „kõige suurem patune“ (Martin Luther) – (katoliikliku ja reformatoorse kirikumõistmise ühildatavus);
- kristlaskonna suhe juudi rahvasse reformatoorses eklesioloogias ja meie kirikliku identiteedi perspektiivis.“

„Sellele lisaks tuleb uurida, kuidas siduda „kirja ja traditsiooni“ teemat (näiteks fundamentaalteoloogilise refleksioonina) selle eklesioloogilise küsimuseasetusega“ (*Konkordie und Ökumene. Die Leuenberger Kirchengemeinschaft in der gegenwärtigen ökumenischen Situation. Texte der Konferenz von Straßburg. Hg. André Birmelé, Frankfurt am Main 1988, 149 j*).

Täitevkomitee tellitud projekti eelnõu, mis toetub Bensheimi, Berni ja Strasbourg'i oikumeeniliste instituutide eeltöele, esitati samuti Leuenbergi konkordias osalevatele kirikutele seisukoha võtmiseks. Sellele reageerisid 17 kirikut. Nende põhjal kinnitas täitevkomitee jaanuaris 1989 Strasbourg'is projekti töörühma tegevuse kolm põhisuunda. Sealjuures jäeti täiskogu poolt püstitatud teema „Kirik ja traditsioon“ esialgu kõrvale.

Põhisuundadeks on:

„1. Arusaam kirikust peab reformatoorse õigeksmõistuõpetuse (Jumala sõna primaarsus, kõigi usklike preesterlus, kiriku ekslikkus jne) tulemusel ja rakendamisel muutuma läbinähtavaks.

2. Esmalt tuleb tähelepanu pöörata dialoogile reformeeritute, luterlaste, unioonikirikute ja valdeslate vahel ning nende erinevatele ja vastuolulistele arusaamadele kirikust. Teisena tuleks edendada oikumeenilist avatust teiste kristlike kirikute suhtes ja Leuenbergi konkordia mudelit kui eeskjuu.

3. Otsus peaks olema suunatud kirikute praktilistele ülesannetele kohapeal seoses konfessionaalse ja oikumeenilise koostööga ning muu (ateistliku, sekulaarse, religioosse) keskkonnaga.“

Käesoleva uurimuse koostamiseks tuli projekti töörühm ettevalmistavaks nõupidamiseks kokku 1989. aastal Bergkirchenis Saksamaal ning neljaks konsultatsiooniks (1989: Villigst, Saksamaa; 1990: Driebergen, Holland; 1991: Breklum, Saksamaa; 1992: Sandbjerg, Taani). Kohtumistel peetud ettekannete pealkirjad on loetletud lisas kronoloogilises järjestuses.

Täitevkomitee võttis projekti töörühma esialgse uurimistulemuse 28.10.1992 teadmiseks ning arutelu järel otsustati paranduste, täienduste ja redaktsiooniliste muudatuste tegemise järel esitada dokument Leuenbergi konkordias osalevatele kirikutele seisukoha võtmiseks tähtajaga 31.10.1993. Sigtunas Rootsisis aset leidnud 5. konsultatsioonil (2.–5.12.1993) täiendati teksti 24 laekunud seisukohavõtu põhjal, mille esitajateks olid üksikisikud, kirikud ja kirikute liidud ning kuhu oli ühtekokku haaratud umbes 40 kirikut. Projekti töörühm esitas teksti täiskogu täitevkomiteele, mis kinnitas selle 9. mail 1994 käesoleval kujul.

Uurimus on esimene Euroopa reformatoorsete kirikute ühine kiriku ja tema ülesande eneseanalüüs. See pakub käesoleva aja väljakutsete valguses ja oikumeenias juhtnööre, kuidas olla evangeelse arusaama järgi kristlane ja kirik.

1. Sissejuhatus

1.1. Väljakutsed kirikutele

Kristlikud kirikud seisavad 20. sajandi lõpul silmitsi fundamentaalsete väljakutsetega. Nende enesemõistmise seisukohalt on neist olulisemad kaks: kirikud eksisteerivad kasvaval määral multireligioossete, multikultuursete ja – osalt avalikult, osalt varjatult – sekulaarsete ühiskondade *kontekstis*. Kirikute *eraldatus* ei ole vaatamata arvukatele oikumeenilistele edusammudele ületatud.

Viimaste aastate sotsiaalajaloolised muutused on lisanud Euroopa kirikute jaoks neile väljakutsetele veel lisaaktsente. Enamik varasematest sotsialismimaadest on teel demokraatlike riikide suunas ning saavad osa üle Euroopa levivast kultuurilisest, rahvuslikust ja religioosest *pluralismist*. Teiste puhul on tulevik ebakindel: taastärganud natsionalism, aga ka religioosne fundamentalism on ohtlike pingete ja kriiside allikaks. Euroopa Liidu riikides ollakse ühise turu väljaarendamise ja ühist vastutust kandvate institutsioonide ülesehitamise tõttu lootusrikkad. Samas kasvavad ka mure ja hirmud, mis on seotud sotsiaalselt ja ökoloogiliselt ennustamatute arengutega.

Need murrangulised muutused on märgatavalt muutnud ka oikumeenilist olukorda. Kirikud seisavad oma senises tegevusväljas topeltülesannete ees: seistes silmitsi muutunud poliitilise, sotsiaalse ja kultuurilise kontekstiga, milles valitseb kohati silmnähtav huvipuudus kiriku vastu, ja kirikute lahutatuse jätkumisega, tuleb neil selgitada, *mis* on kirik, *millest* tunneb ta ära ja *millist* konkreetset *panust* ühiskonna ellu tuleb temalt oodata.

1.2. Ühiskondlikud ootused

Kirikusse kuulumine ei ole enam loomulik osa ühiskondlikust elust. Sellele vaatamata ja hoolimata kasvavast ükskõiksusest kirikliku elu suhtes on kirikutele suunatud mitmesugused ootused. Osa ühiskonnast ootab, et kirikud säilitaksid traditsioonilist *identiteeti* ja seisaksid vastu pluralistlikele tendentsidele moodsates ühiskondades. Selliselt peaksid nad olema tänapäeva ühiskonna multikultuurilistele ja multireligioossetele suundumustele vastukaaluks. Teised näevad kirikutes *ühiskondlike muutuste mootorit* või *advokaati* ja inimeste *abistajat* hädas, raskustes ja elu kriisides. Poliitiliste ja ühiskondlike revolutsioonide kogemused Kesk- ja Ida-Euroopa maades on näidanud, et kirikud suudavad luua *vaba ruumi*, kus väljendada inimeste igatsust vabaduse ja inimeste ühiselu parema korra järele. Paljud ootavad kirikutelt ka *eetilisi juhtnööre* elu põhiküsimustes.

1.3. Ühine ülesannete lahendamine

Kasvaval määral mõistetakse kristlikes kirikutes, et 20. sajandi lõpul suudavad nad oma ülesandeid täita ainult üheskoos. Loomulikult vastutab iga kirik selle eest, et ta mõistaks oma ülesannet oma traditsiooni (usutunnistuse jne) valguses, aga vastutust ei ole võimalik multikultuurses ühiskonnas kanda isoleerituna. Sellest tuleneb kirikute jaoks vajadus teha *ühise algupära ja ühise missiooni põhjal samas maailmas koostööd*. Sellise ühise tunnistuse ja teenimise kohustuse on enesele võtnud kirikud, mis on allkirjastanud kirikliku osaduse tahteavaldusena Leuenbergi konkordia (LK 35 ja LK 36¹). Seni Leuenbergi konkordias ainult osalenud (Põhjamaade) kirikud jagavad selles juba ka erineval moel vastutust.

1.4. Lähtepunkt: Leuenbergi konkordia

Leuenbergi konkordia kuulutab kiriklikku osadust luterlike, reformeeritud ja unioonikirikute, aga samuti ka Euroopa reformatsioonieelsete kirikute nagu valdeslaste ja böömi vendade vahel. Selle kirikliku osaduse teostumine ühises tunnistuses ja teenimises tähendab õpetuslikult, ajalooliselt ja vagaduslaadilt väga erineva taustaga kirikute koostööd. Mõnedes Euroopa maades on reformatoorsed kirikud veel riigikirikud, teistes maades toimivad nad riigist sõltumatute rahvakirikute või organisatsioonidena rahvakiriklikus vormis, kolmandates elavad nad vähemuskirikutena teiste, liikmete arvu poolest suuremate kirikute või teiste religioonide ja maailmavaadete kõrval. Nad kõik kuuluvad erinevatesse konfessioonidesse, kuid on üksteisega „evangeeliumi mõistmise osas saavutatud üksmeele alusel /.../ sõna ja sakramendi osaduses“ ning püüdlevad võimalikult suure „ühtsuse poole tunnistuse andmises ja maailma teenimises“ (LK 29).

„Leuenbergi kirikuosadus“ sai võimalikuks seetõttu, et reformatoorne teoloogia eristab kiriku *alust, kuju* ja *eesmärki*. Kiriku *alus* on Jumala toimimine inimese lunastuseks Jeesuses Kristuses. Selle alussündmuse

¹ LK tähendab Leuenbergi konkordiat, sellele järgnev number lõiku konkordia tekstis. Eestikeelne Leuenbergi konkordia tõlge „*Documenta Oecumenica. Kiri Ühiskond Misjon*“, koost P. Kaldur, I. Kurg, A. Laats, T. Teder, V. Vihuri. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised XV, Tallinn 2006, 106–113.

subjektiks on Jumal ise ja seetõttu on kirik usu objektiks. Kuna kirik on usklike osadus, omandab ta ajalooline *kuju* erinevaid vorme. Üks usutud kirik (ainsuses) on varjatud erinevalt kujunenud kirikute (mitmuses) taha.² Kiriku *eesmärgiks* on tema missioon tunnistada kogu inimkonnale sõnas ja teos evangeeliumi Jumala riigi saabumisest. Kiriku ühtsuseks tema välise kuju mitmekesisuses piisab sellest, „et seal üksmeelselt ja õiges arusaamises evangeeliumi kuulutatakse ning Jumala Sõna kohaselt sakramente jagatakse“ (CA, art. 7).

Leuenbergi konkordia kirjeldab seda ühist arusaama evangeeliumist. Konkordia käsitleb evangeeliumi „sõnumina Jeesusest Kristusest, maailma Päästjast, kui Vana Lepingu rahvale antud töötuse täitumisest“ (LK 7). Õige arusaama rõõmusõnumist leiab konkordia reformatoorses õigeksmõistuõpetuses (LK 8). See õpetus mõistab Kristuse-sõnumit (LK 9) sõnana, mille läbi Jumal kutsub „Pühas Vaimus kõiki inimesi pöördumisele ja usule“ (LK 10), töötab kõigile usklikele õigust Kristuses ja teeb nad seeläbi vabaks, „et nad teeniksid vastutustundlikult maailmas“ (LK 11). Sellega ei ole mõeldud mitte ainult üksikisiku usu alust, vaid väljendatakse ühtlasi, *millest kirik elab*: evangeeliumist kui „Jumala väest“ (Rm 1:16). Sellega on ka otsustatud, *kuidas ja milleks* kristlased ning kirikud maailmas eksisteerivad.

1.5. Dokumendi ülesehitus

Dokument lähtub kiriku mõiste kirjeldamisel niisiis reformatoorsest õigeksmõistuõpetusest ja teeb seda kolmes etapis:

- Kiriku *olemus* kui Jumala sõna läbi maailmas asutatud ning tunnistamiseks ja maailma teenimiseks läkitatud pühade osadus (ptk 1);
- Selle osaduskonna ees seisvad väljakutsed, kuidas *tänapäeva ühiskonnas* tunnistada ja teenida (ptk 2);
- Reformatoorses kirikukäsitluses sisalduv arusaam *kiriku ühtsusest* ja selle tagajärgedest *kirikute ühinemisele* (ptk 3).

I peatükk: Kiriku kui pühade osaduse olemus

„Jumalale tänu, teab ka seitsmeaastane laps, mis on kirik – see on pühad usklikud ja „lambukesed, kes kuulevad oma Karjase häält“ Jh 10:3 (M. Luther, Schmalkaldeni artiklid III, 12).

„Mida sa usud püha ülemaailmse kristliku kiriku kohta? Et Jumala Poeg kogub endale kogu inimkonna hulgast maailma algusest kuni lõpuni Vaimu ja sõna läbi väljavalitud koguduse igaveseks eluks tõelise usu ühtsuses; ta kaitseb, hoiab seda alal ja kannab hoolt, et ma oleksin selle elav liige ja nii ka igavesti jääksin“ (Heidelbergi katekismus, küsimus 54 j).

² Mitmus „kirikud“ tähistab uurimuses alati ühe, püha, katoelse ja apostliku kiriku erinevaid ajaloolisi vorme; ainsusega tähistatakse reeglina usutud kirikut, välja arvatud juhul, kui seda täiendatakse omadussõnadega nagu nähtav, konkreetne, kogetav jne.

Need laused reformatsiooni kesksetest usutunnistuslikest tekstidest peavad oma lähtekohaks apostliku usutunnistuse põhiseisukohta: kirik on pühade osadus. Kõigi arutluste alguses kiriku üle seisab arusaam: kirik – see oleme meie, kristlased, kes on patuste ja surelike inimestena Jumala poolt usus pühade osaduseks ühte seotud; seepärast on kirik Jumala ees armu leidnud ja tema poolt pühitsetud patuste osadus, mis omandab konkreetse kuju kogudustes ja kirikutes. Reformatoorsed kirikud jagavad teiste kristlike konfessioonidega veendumust, et selle osaduse *alus* ja *eesmärk* ei ole mitte temas eneses ja sellepärast ei ole tema *kuju* mitte suvaline ega tema *ajaloolised ülesanded* omavoliliselt seatavad. Jumala toimimine seab mõõdupuu kiriku kujundamisele ja määratleb tema eesmärgi, millest tuleneb omakorda ka kristlaste missioon.

1. Kiriku algus ja alus – millest elab kirik?

1.1. Kolmainu Jumala õigeksmõistev toimimine

Kolmainu Jumala õigeksmõistev toimimine on evangeeliumi sisu. Pühakiri kuulutab seda otsustavalt andes „tunnistust Jeesusest Kristusest

- kui inimesekssaanust, kelles Jumal on end ühendanud inimesega;
- kui ristilöödust ja ülestõusnust, kes on võtnud Jumala kohtu enese peale ning tõendanud sellega Jumala armastust patuse vastu;
- kui taastulevast, kes kohtuniku ja päästjana viib maailma täiusele“ (LK 9).

Kiriku aluseks on Kolmainu Jumala sõna. Ta on *loodud usule kutsuva sõna poolt*, mille kaudu Jumal lepib ja seob endaga temast võõrandunud ja talle vasturääkiva inimese, teda Kristuses õigeks mõistes ja pühitsetes, Pühas Vaimus uuendades ning oma rahvaks kutsudes.

Nõnda on kirik Kristuses äravalitud Jumala rahvas, mida Püha Vaim kogub ühte ja kinnitab teekonnal läbi aja Jumalariigi täiuse poole. Selles Jumala kõikehaarava toimimise teostumises on kiriku algus ja jääv alus.

1.2. Evangeeliumi elav tunnistus Püha Vaimu tööriistana

See rõõmusõnum on suunatud kõigile inimestele, sest Jeesus Kristus on kõigi eest ristil surnud. Iga inimene on Jumala loodu ja määratud elama osaduses temaga. Me kohtume kuulutatud sõnas ja „evangeeliumi kohaselt“ toimetatud sakramentides (CA, art 7) Jumala õigeksmõistva toimimisega. Kuulutatud sõna kirjutatakse meie südamesse Püha Vaimu läbi, kes *loob* elavat tunnistust õigeksmõistmisest Jumala poolt ning kasutab seda *oma* tööriistana. „See, kes usaldab evangeeliumi, on Kristuse pärast Jumala ees õigeks mõistetud ning vabastatud seaduse süüdistusest“ (LK 10). Evangeelium Jumala armu töötusena haarab endasse kogu meie elu ja vabastab olema kuulekad Kolmainu Jumala tahtele tema loodu suhtes. „Ta elab igapäevases pöördumises ja uuenemises koos kogudusega, ülistades

Jumalat ning teenides teisi veendumuses, et Jumal viib oma valitsuse lõpule. Nõnda loob Jumal uue elu ning paneb maailmas alguse uuele inimkonnale“ (LK 10). Jumala sellise uueksloova toimimise läbi luuaksegi kirik kui „pühade osadus“.

1.3. Evangeeliumi elavast tunnistusest lähtuv osadus

Kui inimesed võtavad Jeesuses Kristuses Püha Vaimu läbi vastu Jumala õigeksmõistva armu, siis liidetakse nad üheks osaduskonnaks. *Jumala Vaim* ei tee meid *üksikuteks*, vaid *ühendab*. Tema on Isa ja Poja osadusest lähtuv vägi osaduseks (vrd 2Kr 13:13 kirjakohtadega Rm 15:13 ja 2Tm 1:7), milles inimesed orienteeruvad Piiblis tunnistatud Jumala sõnale, *evangeeliumit tunnistavad* ja *sakramente läbi viivad*. Püha Vaim kogub ja ehitab selle läbi üles kiriku kui usklike osaduse: „Kuulutuses, ristimises ja armulauas on Jeesus Kristus Püha Vaimu kaudu kohalolev. Nii saab inimesele osaks õigeksmõist Kristuses ning nii kogub Issand oma kogudust“ (LK 13); ristimises „võtab Jeesus Kristus patu ja surma kätte langenud inimese tagasipööramatult oma päästeosadusse“ ja „Püha Vaimu väes kutsub ta inimest oma kogudusse“ (LK 14); armulauas lubab ta omadel „uuesti kogeda“, et nad „on tema ihu liikmed“ (LK 15). Armuandide osadus (*communio sanctorum*) on pühade osadus (*communio sanctorum*, vrd HK 55 ja Martin Luther, Suur Katekismus, 3. art).

Jeesus Kristus kingib meile selliselt meie juures toimides ühtlasi arusaamise, mida teeb ja tahab teha ainult *tema* ning mida võime ja peame meie seejärel tegema. Kristuse-kogemus on seepärast alati ka vabaduse ja usu vastutuse kogemus.

1.4. Kiriku alus kui kristliku vabaduse algus

Jumala õigeksmõistev toimimine ei välista inimese *iseseisvat* ja *vaba* toimimist, vaid loob sellele aluse, valmistab selleks ette, nõuab seda ja teeb sellele kui usuvabadusele ruumi. Inimesed taipavad, mida saab teha ainult Jumal ja saavad seeläbi vabaks tegemaks seda, mis neile on usaldatud teha. See annab neile aluspinnase, kuidas usklike osadust, selle korraldust ja ameteid usuvabaduses kujundada, erinevusi sallida ning kiriku ja ühiskonna muutusi ajaloos käsitleda, ühtlasi osutab see ka sellise tegevuse piiridele.

Usuvabaduses võivad ja peavad kristlased ning kirikud end pühendama tunnistuse andmisele Jeesuse Kristuse evangeeliumist oma vastavas kontekstis. Ajaloolise keskkonna, kirikute eluvormi ja korralduse muutused ei pea viima paratamatult identiteedi kadumisele, vastupidi: nad pakuvad võimalusi uutele vaimulikele kogemustele, kui kirikud on otsustavalt juurdunud oma alusesse. Julgus muutuda, meelt parandada, kiriklikku ja ühiskondlikku elu uuesti kujundada ning valmisolek muutusi taluda on märgid elust, mida kirikud ammutavad evangeeliumist. Kiriku alalhoidmine on evangeeliumi töötus (Mt 16:18; 28:20). Selle töötuse usaldamine lubab siis ka kriise taluda ja nendega toime tulla. Seepärast on oluline, et kirikud suunaksid kõigis väljakutsetes oma tegevuse evangeeliumi kuulutamisele sõnas ja sakramendis.

2. Kiriku kuju – kuidas elab kirik?

2.1. Kirik kui Kristuse ihu

Kirik oma ajaloolistes eluvormides kujutab endast Kristuse ihu: „Teie olete aga Kristuse ihu ning igaüks omast kohast tema liikmed“ (1Kr 12:27). Piibellik pilt ihust väljendab seda, *kuidas kirik elab ja millel ta rajaneb*. Kirik on liikmete osadus, kelle omavaheline ühtsus on rajatud ühtsusele Kristusega (1Kr 12:12 j). Liikmete osadus elab sellest, et kõik teenivad võrdselt koguduse ülesehitamise eesmärki vastavalt neile Jumala poolt jagatud erinevatele andidele (1Kr 12:12–31; Rm 12:4–8).

Kõneledes Kristusest kui ihu *peast* (Kl 1:18; Ef 4:15) rõhutatakse, et kiriku ühtsuse alus pole mitte temas eneses, vaid Kristuses kui kiriku Vaimus kohalolevas ja toimivas Issandas. Ihu kujund ise sisaldab endas kõigi erinevate andide ja ülesannete *seotust* kiriku ühtsuses. Sellepärast hinnatakse ja otsustatakse kirikliku elu kõik küsimused Uue Testamendi aegadest peale selle möödupuul – erinevate ühtsuse – järgi (vrd 1Kr 12–14).

2.2. Usutud kirik ja kirikute nähtavad tegelikkused

Kirikut kui jumaliku sõna loodut ei saa lihtsalt mõne ajaloolise kiriku või nende kogumiga samastada. See on usu küsimus. Reformatoorses traditsioonis eristatakse ja seostatakse *kahte* kirikust *kõnelemise viisi*. Kirik on ühelt poolt *usu küsimus* ja teiselt poolt ühtlasi *nähtav osadus*, sotsiaalne tegelikkus, mis on kogetav erinevates ajaloolistes vormides. Nende kahe kirikust kõnelemise viisi eristamist ei tohi vääriti mõista, otsekui nähtav kirik oleks algusest peale vale kirik. Nähtava kiriku ülesanne on anda oma kujus tunnistust oma algupärasest olemusest.

Reformaatorite arusaama kohaselt on Jumala ja inimeste toimimise õigel viisil eristamine ja seostamine kiriku elus põhjaneva tähtsusega. Kirik leiab oma tegevusele suuna selle *eristamises*, mida me võime usalduslikult Jumalalt oodata ja vastu võtta ning mis on meile ülesandeks antud Jumala armust Jeesuses Kristuses tunnistamisel.

Usu kindlust ei saa inimliku toimimise läbi saavutada. See, et inimesed selle kindluseni jõuavad, jääb ainult Jumala tööks, milleks ta kasutab kiriku tegevust kui oma tööriista. Reformaatorite järgi ei saa kiriku toimimist käsitleda ja edasi arendada asendusena Jumala toimimisele loomises, lepitamises ja täiusele viimises. Kiriku institutsioonidele või traditsioonidele ei saa omistada jumalikku autoriteeti. Seepärast meenutab Jumala toimimise tunnistamine kiriku aluse ja eesmärgina kirikule *kogu inimliku toimimise piire* – ka kirikus.

Kiriku toimimine peab osutama enesest eemale. See on *tunnistus* Kolmainu Jumala õigeksmõistvast toimimisest. Kirikul on oma toimimises vastutus tunnistada Jumala armust kui maailma päästest usutavalt, asjakohaselt ja kutsuvalt. Kiriku praktika on usutav, kui kiriku elu viitab kõigis oma väljendusviisides Jumalale.

Kiriku tegevus, mis teadvustab, et Jumala töö on nii tema aluseks kui ka tegevuse piiranguks, toimib usalduses Jumala vastu, et see on ustav oma evangeeliumi tõe inimliku tunnistamise töötusele, selleks et inimesi usu osadusse juhtida. See toimub neis paikades ja sellisel viisil, nagu see Jumalale meeldib (CA, 5. art). Selliselt osaleb kirik oma toimimisega Kolmainu Jumala toimimises.

2.3. Usutud kiriku omadused

Kirik on Püha Vaimu ning sõna ja sakramentide läbi rajatud usklike osadus. Lähtuvalt oma algupärasest iseloomustavad teda „algupärased“ või olemuslikud omadused, mis kajastuvad vanakiriklikes usutunnistustes. Ta on kõigis kirikutes *üks, püha, katooline (üldine), apostlik* kirik.

Kiriku kui pühade osaduse ühtsus toetub tema algupära ühtsusele, s.t Kolmainu Jumala ühtsusele, kes Jeesuses Kristuses toimuva lepituse väel viib loodu Püha Vaimu läbi täiusele. Reformatoorse arusaama järgi ei ole ta seetõttu mitte kristlaste ja kirikute tegevuse läbi teostatav ideaal, vaid ta on kristlastele ja kirikutele Jumala tööna ette antud. Kirikute ees seisab niisiis ülesanne anda nähtavat tunnistust sellest Jumala annist, mis on elava osaduse aluseks kirikute vahel nende ajalooliste vormide erinevuses.

Kirik on *püha* tänu oma päritolu pühadusele. Ta on püha niivõrd, kui Jumal on Kristuses patu võimu murdnud, inimesed Vaimus andeksandmise töötuse läbi pühitsenud ja pühade osaduse ühte sidunud. Pühadus ei ole seepärast mitte eelkõige inimese elu eesmärk kirikus, vaid Jumala and kirikule kui õigeksmõistetud patuste osadusele. Jumala poolt pühitsetute osadusena seisavad kristlased ja kogudus koos ülesande ees elada oma elu kuulekuses Jumala käskude suhtes. Seetõttu on ka sel osadusel, kirikul enesel alati põhjust oma süüd tunnistada, end „kõige suurema patusena“ (M. Luther) käsitleda. Kuna kirik on püha, võib ta andeksandmist paluda (vrd WA 34/I, lk 276,8–13).

Kirik on *katooline (üldine, kõikehõlmav)* lähtuvalt oma algupärasest: kuna kirik lähtub Jumala sõnast kui kogu maailma päästest, siis ei ole ta piiratud ainult loomuliku inimliku osadusega, vaid on Jumala poolt loodud osadusena kõikehõlmav (katooline). Kiriku elu on osadus Kolmainu Jumalaga. Kristlased ja kirikud seisavad seega ülesande ees muuta oma elu kujundamisel see Jumala and kogetavaks rahvuslike, rassiliste, sotsiaalsete, kultuuriliste ja sooliste piiride ületamisega. Oma katoolsuses on kirik töötus kõiki inimesi endasse haaravast osadusest.

Ka *apostlik* on kirik tänu oma päritolule: Jumala sõna, mis kirikut määratleb, on algupärane, apostlite tunnistatud evangeelium, mis on meile antud Vana ja Uue Testamendi Pühakirjas. Kuivõrd kirik on ehitatud sellel vundamendile, on ta apostlik. Reformatoorne arusaam apostellikust suksessioonist tähendab *pidevat tagasipöördumist apostlite tunnistuse juurde*. See kohustab kirikut tunnistama autentselt ja misjonaarselt evangeeliumit Jeesusest Kristusest vastavalt apostlite sõnumile (vrd 1Kr 15:1–3), millele ta võlgneb oma olemasolu. Seal, kus Jumala Vaim selle apostlite sõnumi inimeste jaoks tõeks teeb (vrd Jh 16:13), teostub läbi põlvkondade kiriku apostellikkus kui *successio fidelium*. *Successio fidelium* ei välista *successio ordinis*'t (ordineeritud ameti järjepidevust), vaid tingib seda. Kiriku apostellikkus ei ole reformatoorse arusaama järgi tagatud kiriku piiskopiameti suksessiooni

ajaloolises järjepidevuses. Jumala ilmutus Kristuses, millele kirik on rajatud, ei ole kiriklikule ametile üle antud või selle kasutuses olev deposiit.

2.4. Tõelise kiriku tundemärgid

Usutud ja nähtava kiriku eristamine ei ole sama kui *tõelise* ja *vale* kiriku eristamine. Samas on ka selline eristamine oluline ning reformaatorite teoloogias on seda alati rõhutatud.

See eristamine peab silmas nähtavat kirikut. Sest mitte igas kiriku avaldumisvormis ei ilmne tõeliselt üks püha katooline ja apostlik kirik. Kirik võib oma teatud konkreetsetel kujul, kui ta esitab sõnas ja teos vääriti talle usaldatud tunnistust, muutuda valeks kirikuks. Kirikliku osaduskonna ülesanne on kontrollida pidevalt oma kuju ja seda selliselt reformida (*ecclesia semper reformanda*), et ta vastaks oma algupärase tulenevale olemusele.

2.4.1. Kiriku klassikalised tundemärgid

Seda ülesannet ei suuda ükski kirik lõplikult ja ainukehtivalt täita. Liiatigi kuna selle hindamine asub viimselt väljaspool inimliku tunnetuse piire. Seetõttu võib vaielda, kus eksisteerib konkreetsetelt *una sancta catholica et apostolica ecclesia*. Seepärast rõhutavad reformaatorid „*notae*“ (tunnusmärke) või, nagu Luther ütleb „*Wahrzeichen*“ (tundemärke), mis annavad võimaluse mõista, kas teatud kogetav kirik on käsitletav ühe püha katoelse ja apostliku kirikuna. Nendeks on reformatoorse veendumuse järgi evangeeliumi puhas kuulutamine ja sakramentide seadmisekohane pühitsemine. Sellega rakendasid reformaatorid kiriku nähtava elu elementaarseid tunnuseid, mille läbi avaldub kiriku algupära ja mille kaudu kirik oma algupärale toetub. Seeläbi on kirik tõeline kirik.

2.4.2. Muud tundemärgid

Lisaks klassikalistele tundemärkidele loetlesid reformaatorid ka teisi „tundemärke“, mille kaudu saab nähtavaks Jumala arm. Lutheri jaoks (vrd Kirikukogudest ja kirikutest) kuuluvad nende hulka lisaks Jumala sõnale, ristimisele ja armulauale ka võtmete amet (piht ja armulaud), kuulutusamet (piiskopid, preestrid jne), palve, kannatamine evangeeliumi pärast ja samuti dekalooži teise tahvli käskude järgimine. Sarnaselt kõneleb *Confessio Bohemica* 1575. aastal viiest tõelise kiriku „kindlast ja eksimatust tundemärgist“. Kahe klassikalise tundemärgi kõrvale astuvad kirikukari, rist, tõe pärast tagakiusamine, kuulekus evangeeliumile ja Kristuse käsule, eriti vennaarmastus. Reformeeritud traditsioonis lisati kirikukari (*disciplina*) ja usukuulekuse tundemärgid (vrd Leideni sünopsis XL, 45).

Kogetavate „tundemärkide“ hulka kuuluvad ka kristlik elu, kristlaste jumalateenistus maailma argipäevas.

Viimati nimetatud tundemärgid (käskude teise tahvli järgimine) erinevad esimestest sõna ja sakramentidega seotutest põhiliselt kahes mõttes:

- need ei ole nii ühemõttelised kui esimesed. Kristlaste igapäevaste heade tegude kohta maailmas pole võimalik öelda, kas need sünnivad usus ja kuidas. Sellele lisaks reageerivad üksikud kristlased samadele argipäeva väljakutsetele erinevate otsustuste ja tegudega. Selles väljendub juba nende tundemärkide teine eripära:
- need kuuluvad kõigi kristlaste vastutuse valdkonda ja ei ole seega nähtavad mitte otseselt kiriku kujus, vaid selle liikmete elus.

Selguse pärast tuleb eristada kristliku elu tundemärke ja tõelise kiriku tundemärke, s.t sõna ja sakramenti.

2.4.3. Identiteet ja tähenduslikkus

Kristlik elu ja kogetava kiriku elu ei lange päris ühte, kuigi nad kuuluvad konstitutiivselt kokku. Kristlik elu haarab endasse kõigi usklite elu tunnistuse. See ulatub üle kogetava kiriku raamide välja kristlaste kogu argipäeva ja sellega sügavale ühiskondlikku ellu. Loomulikult hõlmab see ka esimese käsutahvli käskusid: evangeeliumi tunnistamine sõnas ja sakramendis. Seeläbi omandab kogetav kirik oma kuju kristlikus elus. Ja sellisena paneb kristlik elu aluse kiriku konkreetsele kujule.

Ümberpööratult on kristlik elu ise sõltuv sõnast ja sakramendist ning nende rakendamisest ja kujundamisest. Ainult sõna ja sakramendi ümber kogunedes püsib kristlik elu oma algupära juures, mis annab talle identiteedi ja konkreetsuse eluna *communio sanctorum*'ina.

Seeläbi on ta ka ühiskonna jaoks identifitseeritav. Sellega, et reformatoorne teoloogia hoiab alati kinni evangeeliumi õige kuulutamise ja sakramentide evangeeliumikohase kasutamise tähendusest kui kiriku *fundamentaalsest tunnusmärgidest*, kummutatakse lõplikult laialtlevinud ja eksitav väärarusaam, nagu oleks tõeline kristlaseks olemine identifitseeritav heade tegude kaudu, mida kogu maailm headeks tegudeks peab.

Seega tuleb tõdeda: nii nagu sõna ja sakramendid on tõelise kiriku esimesed, s.t algsed ja elementaarsed tundemärgid, nii on osasaamine kogetavast kirikust kui sõna ja sakramendi ümber kogunemise paigast esimene ja eksimatu kristliku elu tundemärk.

Kristliku elu *identiteedikaotus* ja kirikliku kuulutuse *tähendusekaotus* viitavad alati sellele, et side evangeeliumi kuulutamise ja sakramentide talitamise vahel ühelt poolt ning kristliku elu vahel ühiskonna argipäevas teiselt poolt on häiritud.

2.5. „Tunnistamine ja teenimine“ kui kiriku ja kristliku elu tundemärgid

Leuenbergi konkordia nimetab „tunnistamist ja teenimist“ usu viljadeks, milleks evangeelium kui Jumala vägi vabastab. Sealjuures eristab ta „tunnistamist ja teenimist“ kristliku elu tundemärkidena (vt LK 11 ja 13) kiriku tundemärkidest (vt LK 29 ja 36). Sellega juhib ta meid mõistma kõnelemist „tunnistusest ja teenimisest“ konkreetse ning diferentseerituna:

- mõlemad kuuluvad olemuslikult ühte, aga ei ole üks ja seesama: kristliku elu „tunnistust ja teenimist“ ei saa ega tohi asendada kiriklike organisatsioonide „tunnistamise ja teenimisega“ ning vastupidi. Seda tuleb tähele panna just sellepärast, et mõlemad on teineteisest sõltuvad;
- mõlemal juhul on „tunnistamine ja teenimine“ seotud usukuulekuse kahe aspektiga, mitte kahe valdkonnaga. Niisiis ei ole sellega silmas peetud „tunnistamist“ kui dekalooži esimese tahvli täitmist ja „teenimist“ kui teiste tahvli täitmist, vaid Jumala mõlemas tahvlis avalduva tahte aktiivset täitmist. See on mõlemas tahvlis *alati ühtlasi nii* „tunnistus kui ka teenimine“, seda nii kristlikus elus kui kogetava kiriku toimimises.

Seega oleks vääri mõista esiteks „tunnistamist ja teenimist“ ainult kogetava kiriku tundemärkidena; ning teiseks jagada „tunnistust ja teenimist“ kaheks institutsionaalseks valdkonnaks, nii et jumalateenistuse ja evangeeliumi edasiandmise (*traditio evangelii*) institutsioone nimetatakse tunnistamise institutsioonideks ning diakoonia institutsioone teenimise institutsioonideks. Mõlemad institutsioonid ja valdkonnad eksisteerivad koos. Kõik kiriku institutsioonid on alati samaaegselt tunnistamise ja teenimise institutsioonid. Tunnistamisest ja teenimisest kui kogetava kiriku tundemärkidest rääkimisel tuleb niisiis vältida seda viga. See toimub nüüd:

2.5.1. „Tunnistamine ja teenimine“ – amet ja ametid

Kiriku tunnistamine ja teenimine vajavad jumalateenistuse ja evangeeliumi edasiandmise institutsioone. Selleks on usklike üldise preesterluse põhjal vajalik ametite korraldus („korraldatud amet“).

2.5.1.1. Teel konsensusele

Strasbourg'i 1987. a täiskogu võttis vastu terve rea teese (nn *Tampere teesid*), mis puudutavad *praegust diskussiooni ametikäsitluse üle* ja aitavad oikumeenilises dialoogis impulsina kaasa ühisele arusaamale jõudmisele. Olgu siinkohal korratud tähtsamad seisukohad:

„1. tees: sõna – kirik – amet

Ühise reformatoorse arusaama järgi määrab kiriku ära see, kui „Jeesus Kristus temas sõnas ja sakramendis Püha Vaimu läbi kui Issand kohal on“ (Barmen III) ja usu läbi toimib. Kristuse seadmise

kohaselt kuulub sõna ja sakramendi juurde „amet, mis kuulutab evangeeliumi ja jagab sakramente“, *ministerium verbi* (CA V). Luterlik traditsioon käsitleb seda ametit enam kirikutrajava sõna lähtekohast, reformeeritud traditsioon seevastu näeb seda õige kirikukorralduse juurde kuuluvana. Mõlemast traditsioonist pärit kirikud, mis on Leuenbergi konkordiale alla kirjutanud ja selles osalevad, on üksmeelel, et „ordineeritud amet“ kuulub kiriku olemuse juurde.

Reformatsioonist lähtuvad kirikud rõhutavad aga, et kuulutamise ülesanne ning vastutus sõna kuulutamise ja sakramentide õige kasutamise ees ei kuulu ainult ordineeritud ametile, vaid tervele kogudusele. Ordineeritud amet üksi ja iseenesest ei garanteeri kiriku tõelisust, vaid see jääb allutatuks Jumala sõnale.

2. tees: üldine preesterlus – ordineeritud amet

Evangeeliumi kuulutamine ja päästeosaduse pakkumine on tehtud ülesandeks kogudusele tervikuna ja selle üksikutele liikmetele, kes on ristimise läbi kutsutud Kristusest tunnistama ning üksteist ja maailma teenima ning kes saavad usu läbi osa Kristuse preesterlikust eestpalveametist. Alalise ja avaliku evangeeliumi kuulutamise ning õige õpetuse säilitamise pärast valitakse aga eraldi välja teatud, selleks ettevalmistuse saanud koguduseliikmed ja nad ordineeritakse. Sõna sulastena peavad nad ka kogudusele Jumala sõna edasi andma ja sakramente jagama ning selliselt koguduse ühtsusele kaasa aitama ning seda maailma ees esindama koos koguduse mitmekülgse tunnistamise ja teenimisega.

Sõna teenistus on – ka kuulutamise, õpetamise ja pastoraalse hoolekande osas – alati sõltuv koguduse üldisest preesterlusest ja peab olema selle teenistuses, nii nagu ka koguduse ja kõigi ristitute üldine preesterlus on sõltuv sõna kuulutamise ja sakramentide jagamise erilisest teenistusest. Seega on reformatoorse arusaama järgi ordineeritud ametil eriline Kristuselt saadud ülesanne ning samas seisab see tema teenistuses koos kogu kogudusega ning Jumala sõna all.

3. tees: juhtimisteenistus (*episkopé*) – oikumeenilised perspektiivid

Sõna teenistuse juurde kuulub ka koguduse juhtimise ülesanne. Nii luterlikud kui ka reformeeritud ja unioonikirikud tunnevad pastoraalset hoolekannet ning *episkopé*'d, mis kuulub samuti ordineeritud ameti juurde, nii üksikoguduse kui ka kogudusteüleisel (regionaalsel või rahvuslikul) tasandil. Sellele vaatamata rõhutavad reformatsioonis alguse saanud kirikud, et evangeeliumi kuulutamise vastutus lasub kogu kogudusel ning et koguduse (kiriku) juhtimine toimub ka teiste „teenimiste“ läbi ja mitte ainult ordineeritud ametis.

Kuigi luterlikud kirikud (eriti Skandinaavias) rõhutavad rohkem ajaloolise piiskopiameti järjepidevust, samas kui reformeeritud kirikud toonitavad põhimõttelist seotust presbüteriaal-sinodaalses kirikukorralduses, on Leuenbergi konkordias osalevad kirikud siiski ühel meelel selles,

- et nad käsitlevad *episkopé* teenimisametit sõna teenistusena kiriku ühtsuseks ja

- et kõigis kirikutes on ka mitteordineeritud koguduseliikmed osalised kiriku juhtimises. Selliselt võtavad nad ordineeritud ameti käsitlemisel arvesse isiklikku, kollegiaalselt ja kogukondlikku dimensiooni.

Kuigi Leuenbergi osaduse kirikute juhtimisstruktuurid on nende – muuhulgas ka ajaloost tingitud – traditsioonidest lähtuvalt erinevad, on nad siiski ühel meelel selles, et sellised kiriku struktuuri puudutavad erinevused ei saa olla takistuseks kiriku kantsli- ja armulauaosadusele ning vastastikusele ameti ja ordinatsiooni tunnustamisele, seni kuni kiriku juhtimise küsimus jääb allutatuks Sõnale. Nad kinnitavad ka oikumeenilises diskussioonis, et võivad ja peavad teistelt mitteprotestantlikelt kirikutelt õppima, kuid on seisukohal, et ükski konkreetne ajalooline kiriku juhtimise vorm ega ametistruktuur ei tohi ega saa olla osaduse ja vastastikuse tunnustamise tingimuseks“ (*Konkordie und Ökumene*, 64–66).

2.5.1.2. Tampere teeside tulemused

Need olulised teesid osutavad nii põhimõttelisele üksmeelele kui ka eriarvamustele ametist ning ametikäsitluste erinevatest rakendamisvõimalustest (teenimisest). Otsustav on aga see, et eriarvamused ei seaks kiriklikku osadust sõnas ja sakramendis küsimärgi alla, sest *erinevused* ei puuduta mitte kiriku alust, vaid *välist kuju*. Põhimõttelisel üksmeelel ollakse veendumuses,

- et iga kristlane saab usu ja ristimise läbi osa Kristuse prohveti, preestri ja kuninga ametist ning on kutsutud evangeeliumi tunnustama ja edasi jagama, üksteist Jumala ette kandma (kõigi usklike preesterlus);
- et evangeeliumi kuulutamise ja sakramentide jagamise avaliku ameti teenimine on kiriku jaoks olemuslik ja hädavajalik. Seal, kus on kirik, on vaja avalikku sõnakuulutamist ja sakramentide haldamist „seatud ametit“. See, kuidas seda ametit mõistetakse ja kujundatakse, on erinev. Selles mitmekesisuses on määravaks ajaloolised kogemused ja suunda andvaks konkreetne arusaam oma ülesandest. Ametite ja teenimise erinevat kujundamist meie kirikutes võime käsitleda rikkuse ja Jumala annina. Selles mõttes saab nii (ajaloolist) piiskopiametit kui ka presbüteriaal-sinodaalse kirikukorralduse enam jaotatud ametit väärtustada teenistusena ühtsuse nimel. Ametite ja teenimise mõistmise ning kujundamise kriteeriumiks on kiriku alusest tulenev ülesanne;
- et avaliku kuulutamise ametit antakse edasi ordinatsiooni abil („ordineeritud teenimisamet“ Lima dokumentide keelekasutuses). See toetub Kristuse erilisele ülesandele, kuid on samas alati sõltuv üldisest preesterlusest (Neuendettelsau teesid 3, A: vrd *Konkordie und Ökumene*, 72–77). Selle ameti, mis seisab patuse õigeksmõistmise teenistuses, määrab kindlaks Jumala sõna. Tema funktsioon on teenida sõna ja usku;
- et „seatud amet“ haarab endasse Tampere teeside 3. teesi mõttes kirikliku teenimise kogu terviku. Ordinatsiooni abil edasikantav amet moodustab ühe osa sellest seatud ametist.

2.5.2. „Tunnistamine ja teenimine“ – diakoonia institutsioonides

Kogetava kiriku ülesanne on aidata kaasa mitte ainult esimese käsutahvli, vaid ka teise käsutahvli käskude täitmisele. Selleks on vajalikud diakoonia institutsioonid mõiste laiemas mõttes. Ka nende institutsioonide toimimiseks on vajalikud põhikohaga töötajad. Nad osalevad kiriku seatud ametis. Diakoonia institutsioonide ja nende põhikohaga töötajate tegevus ei asenda kõigi usklike diakoonilist panust argipäevas, vaid nad innustavad, aitavad ja soodustavad seda.

2.5.3. „Tunnistamine ja teenimine“ – evangeeliumi edasijagamise ja diakoonia ühtsus

Kogetava kiriku ülesandele vastavaks korraldamiseks tuleb jumalateenistuse ja evangeeliumi edasijagamise institutsioonid ühelt poolt ning diakoonia omad teiselt poolt korraldada nii, et *mõlemad* oleksid tajutavad kui *tunnistamise ja teenimise institutsioonid*. Kui mõnel pool rõhutatakse mõlemas valdkonnas ainult teenimist, siis ähvardab aktivismi oht, kui aga rõhutatakse ainult jumalateenistuslikku tunnistamist, ähvardab spiritualism ja kvietism.

2.5.4. „Tunnistamine ja teenimine“ – oluline vastavus praktika ja kiriku lähtekohta vahel

Asjakohase kirikliku praktika kriteeriumiks on see, et selles tunnistatakse ja selle kaudu avaldub kiriku lähtekoht Jumala õigeksmõistvas toimimises.

Kuna kirik on Jumala sõna läbi kindlaks määratud pühade osadusena *üks*, siis peab kuulutamise ja sakramentide pühitsemise kiriklik praktika esitama enesele küsimuse, kuidas ta seda ühtsust väljendab. Sama kehtib ka diakooniatöö kohta. – Armulaua pühitsemise tunnistuse puhul näiteks kehtib see, et euharistiline külalislahkus on eri konfessioonidest pärit kristlaste puhul sobiv viis väljendada kristlike kirikute ühtsust ka lahutatuse tingimustes.

Kuna kirik on Jumala poolt õigeksmõistetud patuste osadusena püha, siis peab kiriklik tunnistamise praktika laskma end mõõta selle põhjal, kuidas ta võtab seda arvesse sõna ja sakramentidega ümberkäimisel ning inimeste teenimisel. – Kirik, pöördudes näiteks vaeste, võõraste, kodumaata inimeste, diskrimineeritute ja õigusteta inimeste ning nende poole, kelle eluõigus ja inimväärikus on ohus, annab tunnistust sellest, et igal inimesel on Jumala ees õigus elule ning olla aktsepteeritud.

Kuna kirik on rajatud Jumala sõnale kui maailma päästele, on ta kõikjale ulatuv. Seepärast tuleb tunnistamist ja teenimist hinnata ka selle alusel, kuivõrd nad Jumala sõna eesmärki ja töötust avalikult kuulutavad ning esile toovad. – Näiteks on armulauaosadusest väljaarvamine teatud rassilise kuuluvuse põhjal Kristuse ihu haavamine ja sellisena mitte ainult eetiline, vaid ka kristoloogiline hereesia (see on *status confessionis*'e küsimus).

Kuna kiriku aluseks olev Jumala sõna on apostlitele suunatud, neile ülesandeks tehtud ja nende poolt tunnistatud algne Kristus-sõnum, peab kirikute tunnistamise praktika kinni pidama oma tunnistuse

autentsuse taotlusest. – Kiriku välise kuju pidev enesekontroll oma algupära valguses kuulub kiriku apostliku olemuse juurde.

3. Kiriku eesmärk ja kristlaste ülesanne – mille nimel kirik elab?

3.1. Kiriku eesmärgi alus äravalituses – kirik kui Jumala rahvas

„Tema [Jumal] on meid Kristuses valinud enne maailma rajamist olema pühad ja laitmatud tema palge ees“ (Ef 1:3–6, 9–11; 3:11 koos 1Kr 2:7; Kl 1:12–18; Hb 1:1 j ja Jh 1:1 jj). See äravalitus on aluseks kiriku määratusele olla maailma valguseks (Mt 5:14), „et te kuulutaksite tema kiidetavust, kes teid on kutsunud pimedusest oma imelisse valgusse“ (1Pt 2:9) ja teeksite teatavaks „Jumala mitmekülgse tarkuse /.../ taevastele valitsustele ja meelevaldadele“ (Ef 3:10).

Kiriku äravalitus on vahetult seotud Iisraeli kui Jumala rahva äravalitusega (2Ms 19:5 j, 1Kn 8:53; Ps 77:16, 21; Js 62:12). Jumal kutsus Iisraeli kui oma rahva usule (Js 7:9), näitas nende elule suunda (2Ms 20:1–17, 5Ms 30:15–20) ja määras nad rahvastele valguseks (Js 42:6). Iisraelile antud töötus ei ole Kristuse-sündmusega veel kehtetuks muutunud, sest Jumala ustavus hoiab neist kinni (Rm 11:2, 29).

Kirik kui Jumala rahvas (1Pt 2:9 j) on Kristuse kutsutud usklikte osaduskond nii juutide kui paganate hulgast (Rm 9:24). Usk tuleb Jumala sõnast, mis annab Jumala kohtu alla kõik inimesed, nii paganad kui juudid (Rm 3:9), kutsub meelearandusele ja töötab armu (Rm 3:8 jj). Kristlased usuvad, et Jeesuses Kristuses avalikuks saanud kiriku määratus saab tõeks seeläbi, et koos paganate hulgaga saab ka „kogu Iisrael“ päästetud (Rm 11:25 j ja Rm 15:8 j)³.

3.2. Kiriku eesmärgi avarus ja selgus

Kirik on määratud evangeeliumi tunnistajana maailmas olema Jumala tööriistaks, et teostada tema universaalset päästetahet. Ta järgib seda määratust, kui ta jääb Kristusesse, kes on ainus eksimatu pääste tööriist. Selle Jumala töötuse usaldusväarsuse kindlus vabastab ja jõustab kristlasi ning kirikuid maailma ees ja maailmale tunnistust andma.

Kuna evangeeliumi töötus kehtib kogu inimelu suhtes, siis juhib kiriku määratus olla jumaliku päästetahte tööriistaks neid *kõigi eluvaldkondade juurde*. Ei ole ühtegi elu dimensiooni, mille puhul evangeeliumi töötus ei kehtiks, ning ei ole ühtegi eluvaldkonda, mille jaoks Jumala seadus juhtnööre ei annaks. Talle antud sõnumi kõikehaarav iseloom määrab ära kiriku eesmärgi avaruse. Iga piirkondlik või rahvuslik piirang tunnistamise ja teenimise praktikale oleks vastuolus jumaliku päästetahte ja sellele tugineva kiriku eesmärgi universaalsusega.

³ Juutide ja kristlaste, Iisraeli ja kiriku suhe vajab edasisi õpetuslikke kõnelusi Leuenbergi osaduskonna kirikute seas.

Reformatsioonikirikud on püüdnud erineval moel oma eesmärgi avarust ja ühtlasi ka oma tunnistuse ning teenimise selgust teostada.

- Seal, kus reformatsioonikirikud on enamuskirikud, on nad suutnud oma eesmärgi avarust ühiskondliku elu erinevates valdkondades väljendada: kiriku diakooniatöös, hariduses, nõustamistegevuses, avalikes suhetes. Impulss kirikliku tegevuse laiendamiseks nendele ühiskondliku elu valdkondadele on vastavuses selle arusaama radikaalsusega, et evangeelium on puutumuses meie eluga tervikuna. Täna seisavad paljud rahvakirikud küsimuse ees, kas nende osalemine ühiskondliku elu arvukates valdkondades suudab enam kristliku tunnistuse eripära ja ainulaadsust piisavalt selgelt esile tuua.
- Seal, kus reformatsioonikirikud on vähemuskirikud, on reformatoorne arusaam sellest, et evangeelium puudutab elu tervikuna, viinud eristumiseni ühiskonna enamusest. Selline eristumine võib olla tunnistusele kasuks ja vabastav kogemus. See viib mittekonformistliku eluviisini, mis nõuab usu tunnistamist. Mõistagi tekib seal sageli vajadus eristada mittekonformistlikku tunnistamispraktikat mittereformatoorsest sektantlusest, mis võib eemalduda konstruktiivsest terviku nägemise taotlemisest.

Reformatoorsed kirikud seisavad üheskoos ülesande ees *olla oma eesmärgi avaruse vääriline, loobumata oma tunnistuse selgusest*, ja, teiselt poolt, esitada oma sõnumit nii, et nende eesmärgi avarus, mis rajaneb evangeeliumi kõikehõlmavale töötusele, ei saaks piiratud.

Kiriku kui Jumala rahva eesmärgist tuleneb ka *kristlaste* toimimise *missioon* kui *leiturgia* (jumalateenistuse osaduse hoidmine), *martyria* (evangeeliumi tõe tunnistamine ühiskonna avalikkuse ees), *diakonia* (püüdlemine parima suunas maailma jaoks) ja *koinonia* (maise kõigi inimeste ja loodu vahelise osaduse taotlemine, mis oleks vastavuses osaduses Jumalaga).

3.3. Kristlaste missioon

3.3.1. Kristlaste jumalateenistuse (*leiturgia*) missioon

Kristlaste kogu elu kannab eesmärki olla jumalateenistus. Kitsamas mõttes tähendab jumalateenistus liturgilist sündmust (*leiturgia*), laiemas tähenduses aga „mõistlikku jumalateenistust“ (Rm 12:1) maailma argipäevas, millele viitavad mõisted *martyria*, *diakonia* ja *koinonia*.

Mõistliku jumalateenistuse terviku, s.t kristlaste elu tunnistuse jaoks on koguduse kogunemine jumalateenistusele *olemusliku* ja *kandva* tähendusega. Jumalateenistuse tähistamise kaudu tunnistavad kristlased kogu oma elu alust ja olemust usus. Evangeeliumi kuulutamises ja kuulmises ning sakramentide jagamises ja vastuvõtmises pöörduvad kristlased tagasi nende osaduse alguse juurde Jumala õigeksmõistvas toimimises ning neid kinnitatakse nende tunnistamise ja teenimise ülesandes; ühtlasi sirutavad nad oma osaduse tulevase täiuse poole, kui Jumala lunastav toimimine realiseerub universaalselt.

Sõnas ja sakramendis töötatud ja usus vastuvõetud suhe Jumalaga omandab jumalateenistusel mitmesuguse kuju:

- pöördumises Jumala poole ülistuse, tänu, palve või kaebena,
- evangeeliumi kuulutamises ja vastuvõtmises sõnas ning sakramendis,
- patu ja süü tunnistamises,
- usu tunnistamises Isasse, Pojasse ja Pühasse Vaimusse,
- vabaduse töötuses ja jumaliku tahte nõudes,
- eestpalves kiriku, riigi ja maailma hädade eest,
- Jumala õnnistuse töötuses ja vastuvõtmises.

Kuna kristlaste elu kui mõistliku jumalateenistuse alus on Jumala õigeksmõistus toimimises, on evangeeliumi kui Piibli tunnistuse kohase Jumala armu töötuse kuulutamine ja kuulmine kohalolevale kogudusele jumalateenistuse keskpunktis.

3.3.2. Kristlaste tunnistamise (*martyria*) missioon

Kristlaste kogu elu kannab eesmärki olla tunnistuseks Jumala armu evangeeliumist Jeesuses Kristuses. Kristlased järgivad seda missiooni, *tunnistades avalikult* evangeeliumit (*homologia*). Evangeelsete luterlike kirikute usutunnistuskirjades kasutatakse Augsburgi usutunnistuse tiitellehel selles tähenduses Ps 119:46 lauset: „Ma tahan rääkida su tunnistustest kuningate ees ja mitte häbeneda.“

Lisaks avalikule jumalateenistusele on evangeeliumi edasijagamiseks vajalikud ka teised institutsioonid ja vormid. Siia hulka kuuluvad näiteks pidev püüdlus Kristuse-sõnumi selge mõistmise poole teaduslikus teoloogias, mis on eelduseks kiriklike ametite asjakohasele korraldamisele ja abiks evangeeliumi autentsele kuulutamisele. Evangeeliumi edasijagamine toimub uurimistöös ja teaduses, evangeelsete akadeemiate tegevuses, diskursuses teiste maailmavaadete ja ideoloogiatega, kiriklikes publikatsioonides ja seisukohavõttudes aktuaalsetes küsimustes.

Erilist esiletoomist väärib vanemate ja täiskasvanute ülesanne evangeeliumi põlvest põlve lastele ja noorukitele edasi anda. Kui vanemad ei täida peres oma „ametit“, s.t kohustust tunnistada, siis ei suuda koguduse avalik jumalateenistus – inimlikult kõnelduna – oma täit potentsiaali välja arendada. Vanemate usutunnistamise puudumine tähendab lastele, et kõigi usklike preesterluse üks oluline element jääb rakendamata. Kirik peab hoolitsema vanemate toetamise eest selles ülesandes erinevate institutsioonide kaudu (lasteaiad, religiooniõpetus, koolid, täiskasvanu- ja perekoolitus jne). Sellega ei ole välistatud, et ka ilma kristliku koduta on võimalik leida tee usu juurde. Samuti ei väideta sellega, et kristlik kodu juhiks ilmtingimata usu juurde.

Evangeeliumi edasijagamise juurde, mis on tehtud ülesandeks kõigile kristlastele, kuulub ka kristlikule põhiveendumusele ustavaks jäämine ametialases tegevuses. Kristlased peavad võtma nende poolt Kristuse-sõnumis äratuntud *tõe oma elutegelikkuse tõlgendamise ja kujundamise* juhtnööriks ning mõõdupuuks. Seejuures ei tohi evangeeliumit mitte mingil juhul vääraks seaduseks muuta. See juhtub siis, kui üksikolukordade puhul kehtivad juhised muudetakse üldisteks jumalikeks käskudeks ning kui nende järgimist tõlgendatakse õndsusteena (pääste tingimusena).

Usukuulekus võib viia ka vastuolude, kitsikuse ja kannatuseni. Usk nõuab jõudu ja annab selle, et seda taluda. Kirik meenutab tänuga naisi ja mehi, kes on pidanud usu pärast oma elu jätma.

3.3.3. Kristlaste teenimise (*diakonia*) missioon

Nii nagu Apostlite tegude raamatus ja Pauluse puhul, kuuluvad kristlaste jaoks *kuulutamise teenimine* ja *lauas teenimine*, s.t koguduse eest hoolitsemine, erinevusele vaatamata omavahel tihedalt kokku (vt Ap 6:1 jj; Rm 12:1–21; Gl 6:2, 10). Koguduse eest hoolitsemise alla kuuluv abi on mitmekülgne. See ulatub vaeste toitmisest nende võlgade katmiseni (2Kr 8 ja 9), koguduse külalislahkusest kuni hea tegemiseni kõikidele (Gl 6:10). Kristlaste teenimine, mis ei ole suunatud ainult koguduseliikmetele, vaid ka sellest väljapoole kõigile hädasolijatele, on vastavuses pääste universaalsusega.

Vastukaaluks vaimulike ja ilmikute seisuse kvalitatiivsele eristamisele ning sellega seotud vaimuliku teenimise kõrgemalt hindamisele rõhutasid reformaatorid erilisel viisil tunnistamist perekonnas ja ilmalikus ametis kui „mõistlikku“ jumalateenistust. Samal viisil võrdsustasid nad kristlaste vastutuse riigis ja ühiskonnas, aga ka koolis ja ülikoolis vaimuliku seisusega.

See reformaatorite tähtsustatud kristlase igapäevane teenimine sisaldab eneses ka professionaalsuse väärtustamist. Aga selles peitub ka tüüpiliselt protestantlik probleem, nimelt kristlaste *tunnistamise ja teenimise lahku kasvamine*, mis olid teatud ametites nagu diakonissid või diakonid veel lahutamatult koos. Kristlastel, kes elavad argipäevas ja peavad oma kristlaseks olemist kehtestama, on tähtis missioon teha tunnistamise ja teenimise seos mitte ainult kiriku sotsiaaldiakoonilistes tegevustes, vaid ka ilmalikes ametites (nagu jurist, ajakirjanik, poliitik, juht, arst jne) nähtavaks või see uuesti kehtestada.

Paljud kirikud vastavad järjest kasvavatele diakoonilistele väljakutsetele *poliitilise diakooniaga*, mis ei pea silmas ainult abivajavat üksikisikut, vaid mõtleb ühiskonna sotsiaalsetele ülesannetele ning vastab neile (nt sotsiaaleetika-alaste publikatsioonidega või diakoonia institutsioonide, haiglate, nõustamiskeskuste, telefonihingehoiuga). Kirikute sotsiaalne aktiivsus äratub ka tänapäeva ühiskonnas laia vastukaja ning toob heakskiitu. Sellega ei asenda kirik üksikisiku teenimist, vaid täiendab seda ja aitab sellele kaasa.

3.3.4. Kristlaste osaduse (*koinonia*) missioon

Usklike osaduskond haarab endasse, relativeerib ja transtsendeerib inimelu loomulikud, sotsiaalsed ja rahvuslikud kogukonnavormid ning erineb sellistest kogukondadest, mille liikmete ühtekuuluvuse määravad ära ühised huvid.

Usklike osaduskond on *lepitatud osaduskond*. Seda elatakse igapäevases meelearanduses ja uuenemises. Ta on teadlik kõigi inimlike kogukonnavormide riskidest ja haprusest ning on sellepärast vastutav evangeeliumi kui lepituse sõnumi kuulutamise ja tõeks elamise eest omaenda kogukondlikus elus ja suhetes teiste kogukondadega. Patt ja süü viivad inimese üksinduseni ilma Jumalata, üksilduseni inimsuhtes ning isolatsioonini oma kaasloomadest.

Kristlaste missiooni juurde kuulub nimetada õige nimega seda viletsust, mis on tingitud patu läbi *hävitatud osadusest* Jumala ja tema loodu vahel ning selle mõjust kogu loodule, ning seista vastu selle viletsuse tähtsuse vähendamisele. See sisaldab ka tunnistuse andmist selle osaduse taastamisest.

Kristlaste osadus on teel Jumala osaduse täiusele tema looduga. Selles on ta avatud ja kutsuv osaduskond, mis soovib, et kõik inimesed saaksid sellest osa. Seetõttu on kristlased kohustatud praktiseerima üle rahvuslike, etniliste ja sotsiaalsete piiride ulatuvat avatust ning avama ligipääsu evangeeliumile kui Jumala töötusele, mis kehtib kõigile, kes selle usus vastu võtavad. Selliselt saab kirik tunnistada *uuest inimkonnast*, mis on saanud Jeesuses Kristuses alguse. Kristlased on kohustatud oma kogukondlikus elus näitama, et Jumala osadus inimestega loomises, lepitamises ja täiusele jõudmises on inimeste kogukonna ning kogu loodu vahelise osaduse aluseks ja eesmärgiks.

4. Täiusele jõudmise tulevik: kirik oma kohtumõistja ja päästja ees

Kirik on rajatud Jumala sõnale, mis teda toidab ja alal hoiab. *Selle sõna* kaudu *puhastatakse ja mõistetakse* kiriku üle *kohut*, sest „Jumala sõna on elav ja tõhus ja vahedam kui ükski kaheterane mõök ning tungib läbi, kuni ta eraldab hinge ja vaimu, liigesed ja üdi, ning on südame meelsuse ja kaalutluste hindaja“ (Hb 4:12). Kusjuures reformatoorse arusaama järgi peab siin õigesti eristama üksikute kristlaste patte kiriku pattudest, kuid neid ei saa teineteisest lahutada. Sest kirik on usklike osaduskond ja sellisena õigeksmõistetud patuste osaduskond. Lutheri järgi on kirik püha just selles mõttes, et ta tunnistab oma pattu ja palub seda andeks (vt 2.3).

Usk ootab jumalariigi universaalset avalikuks saamist ja *mitte kirikut kui kõigi teede ning Jumala töö täiustumist*. Sellele vastavalt öeldakse visioonis uuest Jeruusalemmast: „Templit ma ei näinud seal, sest Issand, Kõigeväeline Jumal, on selle tempel, ning Tall“ (Ilm 21:22). Jumalariigis ei eristata kirikut maailmast ning seetõttu ka mitte kirikut riigist (kahe riigi õpetus). Jumal ise on universaalselt ilmsiks saanud kui „kõik kõiges“ (1Kr 15:28). Samas ootavad kristlased koos jumalariigiga ka viimset kohut ja igavest elu. Kohus algab Uue Testamendi tunnistuse kohaselt „Jumala kojast“ (1Pt 4:17). Kirik ootab oma kohtumõistjalt ei midagi muud kui tema heade tegude tunnustamist ja kurjade tegude üle kohtumõistmist. Ka kirik seisab avalikult oma häbi ja auga Kristuse kohtujärje ees (2Kr 5:10). Ainult

Kristus ja ei keegi muu on tema viimne kohtumõistja. Asjaolu, et ka Jumala koda peetakse kohtu *vääriliseks*, relativeerib ja ülendab ühtlasi teda kui armuleidnud patuste osaduskonda.

See väärtustamine osutab sellele, et kristlaskonna kohtumõistja on ühtlasi nende päästja ja lunastaja. Sellisena kingib ta kristlaskonnale oma õndsakskuulutamiste täiuse (Mt 5:3–12; Lk 6:20–23). Sest igavene elu jääb trööstima kurbasid, kustutab kõik janu ja nälja, ületab rahu puudumise, kõik ahelad ja ülekohtu osaduse läbi Jumalaga, mida ei seata enam kunagi küsimärgi alla.

II peatükk: pühade osaduskond tänapäeva ühiskonnas

1. Pluralistlik ühiskond ja usklite osaduskond

Me elame avatud ja pluralistlikes ühiskondades. Avatud ja pluralistlikku ühiskonda iseloomustab see, et erinevad maailmavaated ja eluvormid eksisteerivad üksteise kõrval võrdsetena. Sellise ühiskonna määravaks tunnusjooneks on *riigikorralduse ja õiguskorra maailmavaateline neutraalsus*. Selle eelduseks on loobumine ühtsest ja kõigi jaoks õiguslikult kohustuslikust religioosest või maailmavaatelisest orientatsioonist. See on saanud alguse renessansi, reformatsiooni ja valgustuse impulssidest. Pluralistliku ühiskonna kujunemine toimus Euroopa erinevates maades ja regioonides erinevalt ning pidi taluma ka tagasilööke. Pluralistliku ühiskonna areng kannab endas *riske* ja *võimalusi*. See kehtib nii üksikisikute, ühiskonna terviku kui ka kiriku puhul. Üksikisiku puhul võib vabaduse võitmine tähendada identiteedi kaotamist, ühiskonna jaoks kandva konsensuse minetamist. Kiriku jaoks on areng pluralistliku ja avatud ühiskonna poole toonud kaasa olulisi muutusi. Need on muutnud olukorra ausamaks, aga samas jätnud ka ohtlikke tühimikke:

- kirikliku traditsiooni ja traditsioonilise kirikliku sideme kadumine – aga ka laiemalt sisemiselt kohustava „siduva“ traditsiooni kadumine;
- arusaam maailmavaatest, religioonist üldiselt ja seetõttu ka kristlikust usust kui „isiklikust asjast“, mille olulisus kogu ühiskonna (poliitika, haridusvaldkond, kultuur) kvaliteedi ja arengu seisukohalt ei ole iseenesestmõistetav, vaid seda peab selgitama;
- usuliste ühenduste ja sellega seoses ka kirikute kui kunagi valitsenud ühiskondlike institutsioonide marginaliseerumine.

Teisalt õpetab ühiskondliku ümberorienteerumise kogemus ka Ida-Euroopa riikides, et kirikud võivad avatud ja pluralistliku ühiskonna suunalises protsessis toimida *otsustava faktorina*:

- Isikliku eluveendumusena, mis sünnib evangeeliumi tõe kogemusest, on kristlik usk tunnistas vabadusest elule suuna leidmisel, vastandina ühiskonna kõiki valdkondi reglementeerida soovivatele jõududele ja maailmavaadetele.

- Ka seal, kus kiriklik traditsioon ja traditsiooniline kiriklikkus on peaaegu kaduma läinud, suudavad kirikud olla kogukonna moodustamise ja kujundamise paikadeks.
- Evangeeliumi tõe avaliku tunnistamise kaudu üksikute kristlaste ja kristlike rühmade poolt, aga ennekõike töökohustuste kristliku täitmise läbi saavad kirikud ühiskonna elu mõjutada.
- Ka seal, kus kirikud on surutud ühiskonna äärealale, suudavad nad mõjutada muutusi ühiskonna keskmes.

Kirikute sellise toimimisvõimaluse tingimuseks on loomulikult see, et nad püsivad avatud ja pluralistlikus ühiskonnas nähtaval. Seda saavad nad teha siis, kui nad jäävad oma alusele ja eesmärgile truuks, eristudes ühiskonnakorraldusest ja olles sellega konstruktiivses diskussioonis.

Reformatoorsed kirikud ja nende liikmed seisavad väljakutse ees käsitleda oma elu avatud ja pluralistlikus ühiskonnas kristliku ning kirikliku eksistentsi kujundamise ülesandena. Nad teevad seda kindlas veendumuses, et inimkond vajab evangeeliumi, et inimesed ja rahvad *vajavad* rõõmusõnumit, mis avab ning kingib neile tõelise inimeseksolemise.

2. Usklike osaduskond pluralistlikus ühiskonnas

2.1. Usu tunnistamine pluralistlikus ühiskonnas

Kirikud peavad avatud ja pluralistlikus ühiskonnas olema *usku tunnistavad* kirikud. Kristlaste ja kirikute tunnistus ei ole sugugi ainult reaktsioon mitmepalgelisele ja erinevatest konkureerivatest eluvaadetest mõjutatud ühiskonnale. Usu tunnistamine kuulub usu olemuse juurde (vrd ülal 3.3.2 *martyria*). Kirikut tuntakse tema usu tunnistamise ja tema elu läbi antud tunnistuse kaudu. Usu tunnistamine Kolmainu Jumalasse, Loojasse, Lepitajasse ja maailma Täiuselevijasse on aluseks nii kirikute kriitikale kõigi tendentside suhtes, mis ei pea evangeeliumi Jeesusest Kristusest usu ja elu aluseks, kui ka konstruktiivsele koostööle kõigi püüdlustega teenida evangeeliumi arusaamast lähtuvat inimese heaolu. Usu tunnistamine kui konkreetne usutunnistamise akt võib olla vajalik ka teatud olukordades, milles evangeeliumi tõde on kiriku ja ühiskonna elus sisemiselt ning väliselt ohustatud. Kirikud peavad seepärast olema avatud ühiskonnas äratuntavad usku tunnistavate kirikutena.

2.2. Hingehoid pluralistlikus ühiskonnas

Kirikud avatud ja pluralistlikus ühiskonnas peavad olema *hingehoidlikud* kirikud. Hingehoid ei ole kiriklikus praktikas ainult üks töövorm teiste kõrval, vaid oluline osa evangeelsest tunnistusest ja teenimisest. Sest evangeelium töötab inimesele armukuulutuse läbi arusaamist oma eluolukorrast ja seeläbi päästet toova suuna leidmist elule. Hingehoiul on eriline tähendus avatud ja pluralistlikus ühiskonnas. Kõikehaarava, tingimusteta kehtivust taotleva ja kollektiivset identiteeti tagava väärtuste süsteemi puudumise tõttu on avatud ühiskonnas üksikisiku ülesandeks jäetud nii oma isiklikule kui ka kogukondlikule elule suuna leidmine. Paljud tajuvad seda ohuna oma isiklikule ja kogukondlikule

identiteedile ning eluohtliku suunapuudumisena. Sellises olukorras on kirikud ja kristlased kutsutud üles olema evangeeliumi tõe, kirikute isikliku ja kogukondliku elu aluse tunnistajad, mis on abiks suuna leidmisel kõigile.

See väljakutse ei kehti mitte ainult teatud hingehoiusituatsioonide puhul nagu piht ja nõustamine, vaid ka kiriku eluviisi ja kirikukorralduse puhul. Kogetav kirik pluralistlikus ühiskonnas peab olema kogetav kontekstis, kus valitseb usaldustäratav korrapära, mille abil saab „seesmine inimene“ kasvada. Hingehoid ei ole ainult teatud valdkondliku tegevuse küsimus, vaid esmajoones kirikukorra ja kristliku tava küsimus.

2.3. Nõustamine pluralistlikus ühiskonnas

Kirikud avatud ja pluralistlikus ühiskonnas peavad olema *abijagavad* kirikud. Ligimese aitamise ülesannet käsitletakse reformatorsetes kirikutes otsese Jumala vabastava armu evangeeliumi järgimisena maailma päästeks. Evangeeliumi igavese elu töötuse läbi on nii üksikkristlane kui ka kristlaste osaduskond vabastatud sunnist muuta enesealalhoid ja enesekehtestamine kogu individuaalse ja kirikliku toimimise mõõdupuuks. Seepärast suudavad kirikud, mille aluseks on evangeeliumi töötus, olla avatud, usku tunnistava ja hingehoidliku kirikuna tingimusteta kirikuks teiste jaoks. Seal, kus nad on „kirikuks teiste jaoks“, astuvad nõrkade, rõhutute ja õigusteta inimeste kaitseks välja ning osalevad elu alalhoidmises ja inimlikkuse säilitamises, on nad tõeliselt kirik. See ülesanne hõlmab elu kõiki valdkondi ja peab leidma veenva väljenduse kiriku osaduslikus elus endas. Kirikud avatud ja pluralistlikus ühiskonnas peavad olema äratuntavad tõeliselt abistava kirikuna.

2.4. Prohvetlik kriitika pluralistlikus ühiskonnas

Kirikud avatud ja pluralistlikus ühiskonnas peavad toetama *prohvetlikku* kriitikat. Nende alus, mis on Jumala armu evangeeliumis ja nende seotuses Jeesuse Kristuse kui Issandaga, kohustab neid olema kriitilised kõigi ühiskondlike ettevõtmiste suhtes, mis seavad inimliku võimu Looja Jumala väe asemele ja kutsuvad järgima teisi lunastussõnumeid kui evangeelium Jeesusest Kristusest. Kristlastele on jäetud ülesanne kõikjal hoiatavalt ja manitsevalt inimväarikuse, inimelu ning loodu terviklikkuse ründamise vastu astuda. See ülesanne paneb kristlased ka poliitika, majanduse ja ühiskonnakorralduse küsimustes seisukohta võtma. Toetudes Jumalale kui kogu elu alusele, eesmärgile ja mõõdupuule, annavad kristlased oma panuse dialoogi ühiskonnaelu erinevates valdkondades toimimise õigetest eesmärkidest ja vahenditest. Sellises valvuriametis tunnistavad nad evangeeliumi Jeesusest Kristusest, mis on õnnestunud inimelu töötus ja juhtnõör maailmas.

Prohvetlik sõna on muidugi ühiskonnas ainult siis usutav, kui seda omavoliliselt ei kasutata ega meelevaldselt ei kuulutata, vaid kui kristlased ja kirikud seavad ka ennast evangeeliumi kriitika alla ning otsivad Jumala sõna kuulates enda ja ühiskonna elule suunda ning uuenemist. Selle ja isikliku valmisolekuga meelearanduseks osutavad kristlased Jumalariigi töötusele, kus Jumal viib osaduse oma

looduga täiusele. Toetudes sellele lootusele, võib ka prohvetlik kriitika olla teednäitav, ülesehitav ja lootusrikas.

2.5. Misjon pluralistlikus ühiskonnas

Kristlaste ja kirikute elu avatud ja pluralistlikus ühiskonnas peab olema kantud nende *misjonaarsest* ülesandest tunnistada kõigi inimeste ees evangeeliumi tõde Jumala armust Jeesuses Kristuses. See kirikute ülesanne, mille aluseks on nende kutsumine Kristuse, nende Issanda läbi, määrab ära nende avatud, usku tunnistavaks, hingehoidlikuks ja abijagavaks kirikuks olemise. Avatud kirikuna püüavad kirikud evangeeliumi kõigile kehtivat tõde avalikult kõigile kuulutada. Usku tunnistava kirikuna on nad kutsutud usutavalt tunnistama Jeesusest Kristusest kui nende olemasolu alusest ja sisust, mis on Jumala armu töötus kogu maailmale. Hingehoidliku kirikuna on nende püüd tunnistada kutsuvalt evangeeliumi, mis on tervikliku eluvaate alus kogukondlikus elus. Abi jagava kirikuna tunnistavad nad, et nende kuulutatud lunastus Kristuses on suunatud kõigi inimeste heaolule ja selle nimel pakuvad nad oma teeneid maailma hädade ületamiseks. Ka siis, kui kiriku misjonaarne ülesanne on jagatud välis- ja sisemisjoni organisatsioonide vahel, tuleb seda ikkagi mõista kogu kiriku vastutusena. Kirikud on misjonaarse kirikuna äratuntavad siis, kui nad tunnistavad kõigile töötatud evangeeliumi tõde nende elu kõigis aspektides.

2.6. Äratuntav evangeelium pluralistlikus ühiskonnas

Kirikud pluralistlikus ja avatud ühiskonnas suudavad oma usu tunnistamises, nõustamises, hingehoius, prohvetlikus kriitikas ja missioonis olla äratuntavalt kirik, kui nad kogunevad regulaarselt evangeeliumi ümber sõnas ja sakramendis. Selle kaudu saab selgeks, et nende avatus maailmale ei tulene mitte nende ühiskondlikust keskkonnast, vaid evangeeliumist endast. Avatus maailmale ja kogunemine Jumala sõna ümber kuulutuses ja sakramendis on kiriku jaoks lahutamatu üks. Seal, kus kogetakse kiriku elus seda seotust, on kirik evangeeliumi tõe tunnistuse osaduskonnana äratuntav. Kogudes kõik tänapäeva ühiskonnaga suhtlemise vormid usu tunnistamises, hingehoius, nõustamises, prohvetlikuks kriitikas ja misjonaarses tegevuses evangeeliumi kuulutamise ning sakramentide jagamise ümber, kogevad kirikud ise ja annavad ka teistele võimaluse kogeda Jeesuses Kristuses ilmsiks saanud Kolmainujumala armu. Sellele alusele toetudes jäävad nad ka ise Jeesuse Kristuse poolt kutsutud ja läkitatud osaduskonnana äratuntavaks.

Evangeelium on seepärast äratuntav seal,

- kus kristlased ja kirikud viitavad oma ühiskondlikus tegevuses kuulutusele ja sakramendile, näidates sellega, milline on nende olemuse ja ülesande alus, ning
- kus nad praktiseerivad evangeeliumi kuulutamist ja sakramentide jagamist nii, et kristlik elu oma kõigis eluvaldkondades ja kiriku olemasolu oma kõigis vormides oleksid seeläbi evangeeliumi tõele suunatud.

3. Kirikud dialoogis

3.1. Dialoog judaismiga

Kirikuks olemine tähendab reformatsioonikirikutele seda, et nad käsitlevad oma suhet juutlusesse prioriteedina, mis tugineb Piiblile. Dialoog juutlusega on kirikute jaoks vältimatu. Sajandeid olid juudid tagakiusatud ja rünnakute all. Kirikute antijudaism oli suures osas kristlikul Õhtumaal toimunud juudi rahva tagakiusamise põhjenduseks. Miljonitesse ulatuv juutide tagakiusamine ja hävitamine natsionaalsotsialistide poolt toimus samaaegselt peamiselt Saksa kirikute massiivse suutmatusega juute ähvardavale ohule õigeaegselt ja tõhusalt vastu astuda. Juutide ja kristlaste vaheliste suhete valusa ning koormava ajaloo tegelemine on kõigi kirikute keskne ülesanne.

Seal, kus evangeeliumit Jumala armust Jeesuses Kristuses väärkasutatakse selleks, et põhjendada juutide hukkamõistmist või õigustada ükskõiksust nende saatuse suhtes, pannakse kogu evangeelium kui kiriku olemise alus küsimärgi alla. *Suhe Iisraelisse on sellepärast kristlaste ja kirikute jaoks vältimatult nende usu aluse küsimusega seotud.*

Judaismi olemasolu on kiriku jaoks märk sellest, et Jumal on ustav oma töötustele, millest ka kirik on alati sõltuv hoolimata oma rohketest ebaõnnestumistest, eriti suhtumises juutidesse. Kohtumistes ja üksteisele oma elust tunnistades avastavad juudid ja kristlased kiriku ning sünagoogi usus ja elus nii ühiseid jooni kui erinevusi. Juutide ja kristlaste vahelise dialoogi lähtekohaks on see, et mõlemad toovad oma usus kogetud tõe tunnistuse vestlusesse kaasa, mitte ei väldi seda, ja kuulavad üksteist vastastikuse mõistmise eesmärgil.

Sealjuures on kristlaste ja juutide vahelises dialoogis palju teemasid, mille selgitamine toimub alles dialoogi jätkumisel. Nende teemade hulka kuuluvad ennekõike järgmised küsimused:

- „Vana“ ja „Uue“ lepingu suhe;
- arusaam Jumala sõnast kui armu juhtnöörist ja töötusest;
- kristlik tunnistus juudist Jeesusest kui Jumala Pojast;
- juutide usutunnistus ühest Jumalast ja kristliku usu tunnistus Jumalast Isast, Pojast ja Pühast Vaimust;
- juutide tulevik ja kristlaste tulevik;
- Iisraeli riigi tähendus juutliku ja kristliku lootuse seisukohalt.

Reformatoorsetel kirikutel on vaja põhjalikult tegeleda oma suhtega judaismi selle erinevates suundumustes, selleks et tagada ühine tulevik, mis ei korda mineviku õudusi. Reformatsioonikirikuid julgustatakse reformatoorse teoloogia ja praktika ajalugu koos selle helgemate ja varjukülgedega kriitiliselt analüüsima. Teoloogilised valeotsused ja kiriklikud eksimused, mis on viinud välja osalemiseni moodsa antisemitismi õuduste ajaloos, tuleb avalikustada ja korrigeerida. Reformatoorsete kirikute puhul, mis jagavad igal pool arvamust, et kirikliku õpetuse üle ei otsusta mitte ainult teoloogia eksperdid

ja kiriklikud ametikandjad, vaid kõik kristlased, peab olema tagatud, et judaismi suhtumise uuesti hindamine toimub kogu koguduse poolt ja konkretiseerub kõigis kiriklikes valdkondades.

Kiriku ja juutluse suhte uuesti hindamine eeldab, et kristlikes kirikutes oleks olemas teadmised tänapäeva judaismist selle erinevates suundades, mida omandatakse juudi usku inimestega kohtudes. Leuenbergi konkordia kirikute osaduskond pakub selleks olulise aluse, sest ta võimaldab erinevatel reformatoorsetel kirikutel vahetada juudi-kristliku dialoogi kogemusi. Siin sõltuvad kirikud eelkõige nendelt maadelt, kus juutide ja kristlaste kohtumised on sageli just selle sajandi juutide tagakiusamise tõttu tegelikkuses harvad, abist ja toetusest nendelt vennaskirikutelt, millistes juutide ja kristlaste vahelised kohtumised kuuluvad ühiskonna- ja kirikuolu argipäeva. Kiriku ja juutluse vahelise suhte analüüsimise kriitiline ja konstruktiivne toetamine üksikutes kirikutes võib kujuneda reformatoorsete kirikute osaduskonna oluliseks elemendiks. Püüe kiriku ja juutluse vahel dialoogilist suhet arendada on tänapäeva usutava kristliku tunnistuse tunnusjoon.

3.2. Dialoog religioonidega

Pluralistlikus avatud ühiskonnas kohtuvad kirikud erinevate maailmavaadete ja religioonidega. Nendega peetakse dialoogi erinevatel tasanditel, erineva intensiivsuse ja kvaliteediga ning sellisel dialoogil on kirikute jaoks erinev kaal.

Kirikud ei saa religioonide ja usuliste ühendustega kohtudes loobuda oma jumalatumetusest neutraalse maailmavaate kasuks. Kristlased näevad ja hindavad seda, mida nad tajuvad ja mõistavad teistes religioonides ja teiste jumalate austamises, nende oma tunnetuse kontekstis Jeesusest Kristusest, kes on end ilmutanud tõelise Jumala ja tõelise inimesena. See ei tähenda loobumist religioonide dialoogist. Vastupidi! Dialoogis püütakse teisi religioone mõista, arusaamatusi lahendada, eelarvamusi kõrvaldada, tõelisi sarnasusi avastada ja näilisi läbi näha ning enda tajuhorisonti avardada.

Aga kuna 1. käsk ja selle kristoloogiline kordamine nt Jh 14:6 või 10:7–9 kehtivad, peab usk seisma kriitiliselt vastu igasugusele võõraste jumalate austamisele ja igasuguste võõraste ideoloogiate kehtestamisele. *Usk on ja jääb religioonikriitikaks*. See kriitika on suunatud ka vale jumalateenimise vastu kirikus, aga ei peatu ka teiste religioonide ees. Dialoog ei ole tunnistamise ja misjoni asendus. Aga usk Jumalasse, kes toimib Jeesuses Kristuses kõigi inimeste hüvanguks ja keda kristlased tunnistavad maailma Looja, Alalhoidja, Lepitaja ja Lunastajana, võimaldab lisaks religioonide kriitikale mõista ka *teiste religioonide* jumalateenistuse ja kujutlusmaailma eesmärki ning mõtet, isegi näha *tõemomente* nende jumalateenistuses ja jumalakujutluses. Iseenesestmõistetavalt on teiste religioonide tõemomentide sünkretistlik harmoniseerimine või süstematiseerimine uueks ülireligiooniks usu jaoks välistatud. Ilmutus Jeesuses Kristuses on talle pidevaks meenutuseks religioonidevahelise dialoogi piirist. Kristlased võlgnevad kõigile, ka teiste religioonide esindajatele, oma usu- ja elu tunnistuse selguse.

3.3. Dialoog maailmavaadetega

Meie ühiskondades õnnestub kristlik usu tunnistamine, kristlik hingehoid, kristlik nõustamine, prohvetlik kriitika ja kristlik misjon ainult siis, kui kristlased ja kirikud on selges dialoogis ühiskonna, selle erinevate grupeeringute ja institutsioonidega, ning seda suunavate põhiveendumustega. Evangeeliumi tõde antakse meile isikliku eluveendumusena ja seepärast on võimalik seda kogu *universaalsuses* esindada ainult *isikliku tõekindlusena*. Avatud ja pluralistliku ühiskonna loobumine kõigi ühiskondlike suhete korrastamisest ühe religiooni või maailmavaate kaudu, mille kehtivus oleks õiguslikult tagatud, toob endaga kaasa olukorra, kus kõik maailmavaated peavad olema isiklike elujuhistena *dialoogis* esindatud. Kirikliku tunnistuse usaldusväärsus sõltub seetõttu suurel määral sellest, kuidas osalevad üksikud kristlased, kiriklikud osaduskonnad ja kirikud tervikuna avalikus diskussioonis põhiveendumuste üle, mis kujundavad ja juhivad nende kaasaegsete elu. Kristlased võivad olla lootusrikkad, et dialoog teiste veendumustega võib viia suurema selguseni omaenda tõekindluses. Nad võivad loota, et Jumal lubab sellel tunnistusel olla tõekindluseks ka teistele inimestele. Vastastikune tunnistamine dialoogis võib viia välja koostöövormidele, mis aitavad kaasa inimestevahelisele rahule, õiglusele ning loodu terviklikkuse säilitamisele.

III peatükk: kiriku ühtsus ja kirikute ühendamine

1. Reformatoorses kirikukäsitluses sisalduv arusaam ühtsusest

1.1. Kiriku ühtsus kui sõna ja sakramendi osadus

16. sajandi reformatsioon mõistis kiriku ühtsust kiriku päritolust lähtuvalt ja seega sõna ja sakramendi osadusena. Evangeeliumi kuulutamine ja sakramentide jagamine, mis on üksikisiku usu aluseks ja alalhoidjaks, on ka usklite osaduskonna (*communio*) Kristuses, nende ühtsuse, pühade osaduskonna ja kiriku ühtsuse aluseks ning alalhoidjaks (vt eriti CA, Art. 7; Heidelbergi katekismus, küsimused 54 j ja 75 j). Leuenbergi konkordia koostajad ei tahtnud ega pidanud uut mudelit välja töötama, nad toetusid sellele *reformatoorsele põhiveendumusele*.

„Reformatorse arusaama järgi on kiriku tõeliseks ühtsuseks tarvilik ja piisav, et valitseks üksmeel evangeeliumi õige õpetuse ja sakramentide õige haldamise küsimuses. Nendest reformatoorsetest kriteeriumidest tuletavad osalevad kirikud oma arusaama kirikuosadusest“ (LK 2). Kirikud saavad üksteist *vastastikku* Jeesuse Kristuse tõeliseks kirikuks *kuulutada*, kui nende vahel valitseb üksmeel arusaamises evangeeliumist. Selles tunnustamises on kirikute osaduskonna alus. Ja seda mõistetakse „osasaamisena sõnast ja sakramendist“ (LK 29), mis „hõlmab vastastikust ordinatsiooni tunnustamist ja üheskoos armulaua pühitsemise võimaldamist“ (LK 33).

1.2. Ühtsus kui Jumala and

Kiriku ühtsus ei ole mitte kirikute tegu, vaid Jumala and neile kirikutele. LK-s omandab sõna „lubama“ erilise tähenduse: „Kirikud lubavad üksteisele osasaamist“ (LK 29). Nad *lubavad üksteisele* midagi neile *etteantut*. Etteantu kujutab endast Jumala päästvat tegevust meie, inimeste heaks, sõnumit ainult armust õigeksmõistmisest. Selles on kiriku olemus, tema ühtsus ja selle ühtsuse kuju lõplikult ette antud. Kiriklik tegevus, mis on kiriklikule osaduskonnale olemuslik, seisneb – sarnaselt individuaalsele õigeksmõistusündmusele – vastuvõtmises.

„Jeesuse Kristuse ainulaadne pääste vahendamine on Pühakirja kese ning õigeksmõistusõnum kui sõnum Jumala vabast armust on kiriku kuulutuse mõõdupuu“ (LK 12). See sõnum on kirikliku osaduse jaoks vajalikuks ja piisavaks konsensuseks. Otsustavaks kujuneb see, kuidas nimetatud kirikud end neile etteantud reaalsusega seostavad. Selle kaudu teeb evangeelium neile üksteisest osasaamise võimalikuks.

1.3. Ühendamine kui üksmeele saavutamine ja deklareerimine arusaamas evangeeliumist

Sõna ja sakramendi osaduse võimalikkus eeldab *konsensust* arusaamises evangeeliumist. „Õiget arusaama evangeeliumist on reformatsiooni isad väljendanud õigeksmõistuõpetuses“ (LK 8).

See baaskonsensus on iseenesest *kahekihiline*. See koosneb

- ühelt poolt selle *ühisest sõnastamisest*, milline on *õige arusaamise* evangeeliumist, mis on sõnum Jumala õigeksmõistvast toimimisest Kristuses Püha Vaimu läbi;
- teiselt poolt *ühisest veendumusest*, et *õigeksmõistusõnum* kui sõnum Jumala vabast armust *on kogu kirikliku kuulutuse mõõdupuu* (LK 12). Kuna Jumala arm saab inimestele osaks sõnas ja sakramendis, on kiriku tõeliseks ja täielikuks ühtsuseks vajalik ning selles mõttes ka piisav sõna ja sakramendi osadus.

Luterlikel, reformeeritud ja unioonikirikutel on võimalik ühiselt eristada punkte, kus on vajalik täielik *konsensus*, ja küsimusi, kus võib jääda *õigustatud mitmekesisuse* juurde: kriteeriumiks on ühine arusaam evangeeliumist kui õigeksmõistusõnumist ja selle tunnustamine kirikliku kuulutuse ja korra otsustava mõõdupuuna. Kiriklik osaduskond kui sõna ja sakramendi osaduskond toimib seal, kus sellest kriteeriumist kinni peetakse.

Täieliku konsensuse ja õigustatud mitmekesisuse seos saab selgeks *ametikäsitluse* näite puhul: vastastikune ordinatsiooni tunnustamine kuulub Leuenbergi konkordias kirikliku osaduse deklaratsiooni kesksete põhimõtete hulka (LK 33). See, et Kristus on ameti seadnud sõna kuulutamise ja sakramentide jagamise teenistuseks ja et see amet kuulub kirikuks olemise juurde, vajab täielikku konsensust. Aga selle ameti ja kiriku konkreetne kuju ning struktuur kuuluvad õigustatud mitmekesisuse alla, mis on tingitud ajaloost või asukohast. Selline mitmekesisus ei sea kiriklikku osadust küsimärgi alla, kuid vajab pidevat kiriku algupära ja eesmärgi teoloogilist analüüsi, selleks et olla õigustatud mitmekesisus.

1.4. Ühtsus ja mitmekesisus

Kirjelatud baaskonsensus, mis teeb kirikliku osaduse võimalikuks, tugineb reformatoorse teoloogia eristusele kiriku *aluse* ja *kuju* vahel.

See vajalik eristus lubab Leuenbergi konkordial sedastada, „et evangeeliumi mõistmise osas saavutatud üksmeele alusel lubavad erinevate usutunnistustega kirikud üksteisele osasaamist sõnast ja sakramendist ning püüdlavad võimalikult suure ühtsuse poole tunnistuse andmises ja maailma teenimises“ (LK 29).

Evangeeliumi mõistmise osas saavutatud üksmeelt võib väljendada ja väljendataksegi õpetuse *õigustatud mitmekesisuses*. Püha Vaimu kingitud ühtsus ei vii mitte ühtlustamiseni, nagu juba Uus Testament seda näitab. Samas ei peeta silmas ka suvalist mitmekesisust. Erinevused, mis puudutavad ühist arusaama evangeeliumist, seavad sõna ja sakramendi alusel toimiva kirikliku osaduse küsimärgi alla ning ähvardavad või takistavad sellega kiriku ühtsust. Sellistel juhtudel peab teoloogiline dialoog hindama õpetuslikke erinevusi, kas nad säilitavad vaatamata erinevale kujule siiski ühise arusaama evangeeliumist, mis teeb kirikliku osaduse võimalikuks, või mitte. Leuenbergi konkordia on näide selle kohta, kuidas see võib toimuda. Eriarusaamad kristoloogia, armulaua ja predestinatsiooni osas viisid välja luterlaste ja reformeeritute eraldumiseni. Oluline osa konkordiast pühendab end ajaloolistele

õpetuslikele hukkamõistmistele ja jõuab järeldusele, et need ei puuduta „konkordiaga nõustuvate kirikute õpetuse praegust kuju“ (LK 32). Allesjäänud erinevused ei ole enam takistuseks kiriklikule osadusele. Oikumeeniline termin kirikliku osaduse tähistamiseks on „ühtsus lepitatud mitmekesisuses“. Sellises ühtsuses elavadki Leuenbergi konkordiaga liitunud kirikud.

Sama arusaama kiriklikust osadusest rakendavad Leuenbergi konkordiale allakirjutanud kirikus ka oma suhetele teiste kristlike kirikutega. Kus on olemas tõelise kiriku tunnused ja kus on olemas õpetuslik konsensus arusaamas evangeeliumist, seal tunnistavad nad Jeesuse Kristuse kiriku olemasolu, ehkki teine osapool ei pruugi alati samaga vastata.

Kui mõlemad nimetatud tingimused – tõelise kiriku tunnuste olemasolu ja õpetusliku konsensuse saavutamine – on täidetud, tuleb astuda konkreetseid samme võimalikuks osutunud kirikliku osaduse väljakuulutamiseks ja teostamiseks. Kui tingimused ei ole veel täielikult täidetud, tuleb püüelda kirikuid lahutavate faktorite ületamise poole. See kehtib eriti nende kirikuid lahutavate faktorite puhul, mis takistavad täielikku kiriklikku osadust roomakatoliku kiriku, õigeusklike ja osade evangeelsete vabakirikutega. Siin soovivad Leuenbergi osaduskonna kirikud siduva dialoogi jätkumist. Dialoog on võimaldanud teha otsustavaid samme täieliku kirikliku osaduse suunas evangeelsete metodisti kirikutega ja anglikaani osaduskonnaga.

2. Leuenbergi konkordia siduvus ja kohustuslikkus

2.1. Kirikliku osaduse teostamine kui protsess

Oikumeeniline dialoog kirikute vahel täidab ainult siis eesmärgi, kui selle tulemused osalevate kirikute poolt omaks võetakse ja need seeläbi nende kirikute jaoks *siduvuse* ja *kohustuslikkuse* omandavad. Seejuures ei tohi tegemist olla ainult formaalse omaksvõtmisega. See peab mõjutama ja kujundama kõiki kirikliku elu tasandeid.

Selleks et jõuda kaugemale kui ühekordne heakskiitmine ja konkordia allkirjastamine osalevate kirikute poolt, eristab Leuenbergi konkordia kirikliku osaduse deklareerimise ja teostamise vahel neid teineteisest lahutamata (LK IV osa). See eristus osundab kirikliku osaduse teostamisele pideva protsessina.

2.2. Kirikliku osaduse teostamine koguduse tasandil

Reformeeritud ja luterlike koguduste lähenemine on saanud muuhulgas võimalikuks konkordia läbi. Konkordia kujutab endast samuti oikumeeniliste kogemuste vilja ja väljendab paljudes paikades kogetud oikumeenilist spiritualiteeti. Nüüd aitab see omakorda kaasa kohapealsete olude uuendamisele. Tihe side kohaliku tasandi oikumeeniaga annab konkordiale mõtte.

2.3. Kirikliku osaduse teostamise neli dimensiooni

Konkordia nimetab oma viimases osas nelja suunda, mille edasiarendamine peaks kaasa aitama osaduse teostamisele:

- ühise tunnistamise ja teenimise poole püüdlemine meie aja väljakutseid silmas pidades,
- edasine teoloogiline töö,
- võimalikud organisatsioonilised järeldused,
- Leuenbergi protsessi sidumine ülemaailmse oikumeenilise liikumisega.

Pärast 20 aastat Leuenbergi kirikuosadust on edasise tegevuse tulemused nendes neljas suunas erinevad. Märkimisväärseid tulemusi on andnud edasine teoloogiline töö. Rahvusvahelistel ja piirkondlikel aruteludel on nii mõndagi teoloogilist teemat edasi uuritud ja *süvendatud* (näiteks kahe-riigi-õpetuse suhe õpetusse Jeesuse Kristuse kuningavalitsusest; amet, ametid ja ordinatsioon; ristimispraktika; armulauakäsitlus). Võimalike *organisatsiooniliste järelduste* osas ütles Leuenbergi konkordia selgelt, et see „on lahendatav ainult sellest olukorrast lähtuvalt, milles need kirikud elavad“ (LK 44). Tänapäeval on teatud olukordades näha märkimisväärset kirikute organisatsioonilist lähenemist (Holland, Prantsusmaa), teistes maades pole muutusi täheldada.

Kõige keerulisem on olukord *ühise tunnistamise ja teenimise poole püüdlisega* meie aja väljakutseid silmas pidades. See teema on alates 1989. aastast eriti põletav. Konkordia allakirjutanud kirikud on täiskogu koosolekutel küll selle ülesande tähtsust korduvalt rõhutanud, kuid sellele vaatamata pole erilisi edusamme selle teostamiseks tehtud. Muuhulgas võib selle põhjuseks olla Leuenbergi osaduskonna teatud struktuuriline nõrkus.

3. Konkordia ja ülemaailmne oikumeenia

3.1. Leuenbergi kirikuosadus oikumeenia teenistuses

Leuenbergi kirikuosadus on end juba algusest peale mõistnud panusena „kõigi kristlike kirikute oikumeenilisse osadusse“ (LK 46). See ei tähenda selles osalevate Euroopa kirikute oikumeenilist sooleerimist, vaid panustamist kogu oikumeeniasse ka üle Euroopa piiride.

Alguse raskuste järel on täheldada selle lootuse teostumise selgeid märke:

- rahvusvaheline luterlaste-reformeeritute dialoog on võinud toetuda Leuenbergi eeltööle, selleks et soovitada kõigi Luterliku ja Reformeeritud Maailmaliidu kirikute kiriklikku osadust.
- Leuenbergi osaduskond on saanud oma kogemusi tuua Kirikute Maailmanõukogu (KMN), täpsemalt ühtsuse ja uuenemise sektsiooni töösse (mille hulka kuulub ka Usu ja kirikukorra [*Faith and order*] komisjon), näiteks Lima dokumentide rakendamisel, uue arusaama saavutamise kirikust kui

koinonia'st (KMN-i Täiskogu Canberras 1991, Usu ja kirikukorralduse komisjoni täiskogu Santiago de Compostelas 1993).

- Ka kahepoolsed dialoogid teiste kristlike traditsioonidega on püüdnud rakendada Leuenbergi põhimõtteid, nt kuidas käsitleda õpetuslikke hukkamõistmisi ja neid ületada või õigeksmõistusõnumi keskse koha taasrõhutamine (rahvusvaheline dialoog luterlaste ja katoliiklaste vahel või Saksamaa Ühiste Oikumeenilise Komisjoni tegevus). Seda panust tuleb tulevikus süvendada ja laiendada.

3.2. Oikumeeniliste dialoogide ühilduvus ja kahepoolsed kokkulepped

Oikumeeniliste dialoogide omavaheline põimumine seab Leuenbergi osaduskonna uute oikumeeniliste väljakutsete ette. Üks olulisemaid küsimusi on dialoogide ühilduvus (dialoogide tulemuste ühildatavus). Mida tähendavad maailma konfessionaalsete perekondade konkreetsete sammud või ka üksikute kirikute konkreetsete sammud teiste Leuenbergi protsessi partnerite jaoks?

Esimene valdkond puudutab oikumeenilisi edusamme, mis on viinud rahvusvahelises dialoogis välja kirikliku osaduse soovituseni teise traditsiooniga ja mida toetavad ka mõned Leuenbergi konkordias osalevad kirikud, samas kui teised seda veel teha ei saa. Kõige selgemad näited on dialoogid metodistide ja Inglismaa kirikuga, mis on Saksamaal, Austrias, Inglismaal ja Itaalias viinud kirikliku osaduseni metodistidega, Skandinaavias ja Baltikumis Inglismaa kirikuga. Meie lootus on, et see on ainult aja küsimus, millal kõik Leuenbergi konkordias osalevad Euroopa luterlikud ja reformeeritud kirikud need sammud astuvad.

Keerulisem on ühildatavuse küsimus siis, kui mõned Leuenbergi osaduse kirikud plaanivad konkreetseid samme kirikliku osaduse suunas, mida teised Leuenbergi kirikud ei saa toetada.

Selliste Leuenbergi kirikuosadusega toimuvate dialoogide ühilduvuse küsimust ei tohi loomulikult üle tähtsustada. Selge on, et enamik üksikute kirikute astunud samme toimuvad Leuenbergi osaduskonna raames ja neid saavad toetada ka teised Leuenbergi konkordias osalevad kirikud (nt kokkulepe vanakatoliiklastega Saksamaal või armulaua avamine teiste konfessioonide kristlastele paljudes evangeelsetes kirikutes). Seda küsimust peab selgelt esitama ja analüüsima, selleks et Leuenbergi konkordias osalevate kirikute osadus ja Leuenbergi osaduskonna suhe ülemaailmsesse oikumeeniasse jääks viljakaks.

4. Leuenbergi konkordia kui oikumeeniline mudel ühtsusele

Leuenbergi osaduskonna eripanus ülemaailmsesse oikumeeniasse seisneb Leuenbergi konkordia arusaamas ühtsusest ja sellest tulenevast ühtsuse mudelist. Ta ütleb:

- Kui kirik või kiriklik osaduskond omab tõelise kiriku tunnuseid, tuleb seda tunnustada osana ühest, pühast, katoelsest ja apostlikust kirikust. Vajadusel võib see toimuda ka ühepoolselt.

- Kui need tunnusmärgid on olemas, tuleb arvestada võimalusega saavutada õpetuslik üksteisemõistmine ühises arusaamises evangeeliumist.
- Kui see üksteisemõistmine on saavutatud, tuleb kuulutada välja kiriklik osadus Leuenbergi konkordia mõttes.
- Kui osadust vaatamata üksteisemõistmisele välja ei kuulutata, ei saa lahutatust enam õigustada.
- Selle eesmärgi saavutamine ei sõltu inimlikust juhtimisest, vaid on Püha Vaimu töö. Seniks on vaja aktiivset kannatlikkust, sest teame,

„et viletsus toob kannatlikkuse, kannatlikkus läbikatsutuse, läbikatsutus lootuse. Aga lootus ei jäta häbisse, sest Jumala armastus on välja valatud meie südamesse Püha Vaimu läbi, kes meile on antud“ (Rm 5:3–5).

Projekti „Kiriku tunnusmärgid“ töörühma ettekanded õpetuslike kõneluste ajal

Gino Conte, „Leuenbergi mudeli võimalused ja piirid oikumeenilises dialoogis – kogemused, probleemid, küsimused“, Bergkirchen-Wolpinghausen, 12./13.06.1989.

Erik Kyndal, „Sisuline ülevaade Leuenbergi õpetuslike kõneluste senise töö tekstidest ja dokumentidest eklesioloogia teemal“ (Piirkondlik töörühm Kopenhaagenis), Bergkirchen-Wolpinghausen, 12./13.06.1989.

Martin Weyerstall, „Kiriku kui Jeesuse Kristuse poolt kutsutud ja läkitatud osaduskonna tunnusmärgid – reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest“, Bergkirchen-Wolpinghausen, 12./13.06.1989.

Christian Link, „Kiriku tunnusmärgid reformatoorsest perspektiivist“, Villigst, 11.–15.12.1989.

Peter Steinacker, „Notae Ecclesiae luterlikust perspektiivist“, Villigst, 11.–15.12.1989.

Eilert Herms, „Leuenbergi konkordia eklesioloogia. Selle tähendus konkordias osalevate kirikute koostöök oikumeenilisest ja sotsiaaleetilisest aspektist“, Villigst, 11.–15.12.1989.

Hans-Christian Knuth, „Kiriku kui Jeesuse Kristuse poolt kutsutud ja läkitatud osaduskonna tunnusmärgid – reformatoorne panus oikumeenilisse dialoogi kiriku ühtsusest“. Projekti sissejuhatus projekti kavandi põhjal ja Bergkircheni konsultatsioonile tagasi vaadates“, Villigst, 11.–15.12.1989.

Paolo Ricca, „Kiriku tunnusmärgid valdeslaste perspektiivist“, Villigst, 11.–15.12.1989.

Georg Kretschmar, „Õigeusu eklesioloogia ja Leuenbergi konkordia eklesioloogia“, Driebergen, 17.09.1990.

Martin Petzoldt, „Notae ecclesiae sekulaarses maailmas“ (lühireferaat), Driebergen, 18.09.1990

Hans Stichelberger, „Notae ecclesiae sekulaarses maailmas“ (lühireferaat), Driebergen, 18.09.1990.

Projekti „Kiriku tunnismärgid“ töörühma liikmed (1989–1993)

I Kirikute esindajad

1. Saksamaa:

Martin Filitz, kirikuõpetaja, Lippe maakirik.

Dr Hans-Christian Knuth, piiskop, Põhja-Elbe Evangeelne-Luterlik Kirik.

Dr Martin Petzoldt, professor (kuni 1991 SDV Evangeelsete Kirikute Liit).

Dr Alfred Rauhaus, kirikuõpetaja, Evangeelne-Reformeeritud Kirik.

Friedrich-Otto Scharbau, president, Saksamaa Ühendatud Evangeelne-Luterlik Kirik (VELKD).

Dr Martin Stiewe, ülemkirikunõunik, Vestfaaleni Evangeelne Kirik.

Martin Weyerstall, kirikuõpetaja, Reinimaa Evangeelne Kirik (töörühmas kuni oktoobrini 1993).

2. Taani:

Dr Erik Kyndal, professor, Taani Evangeelne-Luterlik Kirik

3. Prantsusmaa:

Dr André Birmelé, professor, Elsassi ja Lotringi Evangeelne Augsburgi Usutunnistuse Kirik.

4. Suurbritannia:

Dr Christoph Schwöbel, professor, Ühendkuningriigi Ühendatud Reformeeritud Kirik (alates 1993 Kieli Ülikool).

5. Iirimaa:

Dr Cecil McCullough, professor, Iirimaa Presbüterlik Kirik.

6. Itaalia:

Gino Conte, kirikuõpetaja, Valdeslaste Kirik.

7. Holland:

Bert Berkhof, kirikuõpetaja, Madalmaade Reformeeritud Kirik.

Dr Karel Blei, peasekretär, Madalmaade Reformeeritud Kirik.

8. Rootsi:

Dr Ragnar Persenius, direktor (vaatleja), Rootsi Kirik.

9. Šveits:

Dr Hans Stickelberger, kirikuõpetaja, Šveitsi Evangeelsete Kirikute Liit.

10. Tšehhoslovakkia:

Michal Bihary, dotsent, Slovakkia Reformeeritud Kristlik Kirik.

11. Ungari:

Erzsébet Ferenczy, kirikuõpetaja, Ungari Luterlik Kirik.

II Alalised külalised, eksperdid ja referendid

Alalised külalised

Evangeelne Metodisti Kirik:

Dr Helmut Mohr, kirikuõpetaja, (kuni septembrini 1992).

Euroopa Kirikute Konverents (EKK):

Dr Hermann Goltz, professor (kuni 1990).

Ekspertid ja referendid

Dr Reinhard Frieling, professor ja direktor, Bensheimi Konfessioonilooline Instituut.

Dr Eilert Herms, professor, Mainzi Ülikool, süstemaatiline teoloogia.

Dr Georg Kretschmar, professor, kirikulugu ja Uus Testament, piiskopi esindaja ja Venemaa ning teiste Ida Evangeelsete-Luterlike Kirikute Teoloogilise Seminari direktor.

Dr Christian Link, professor, Berni Ülikool, Bochumi Ülikool (alates 1993), süstemaatiline teoloogia.

Dr Paolo Ricca, professor, Valdestlaste Kiriku teaduskond, Rooma.

Dr Klaus-Peter Steinacker, kirikuõpetaja ja professor, Wuppertal (kuni 1993) / Marburgi Ülikool, süstemaatiline teoloogia, Hesseni ja Nassau Evangeelse Kiriku president.

III Sekretariaat

Dr Wilhelm Hüffmeier, ülemkirikunõunik, Leuenbergi õpetuslike kõneluste sekretariaat, Berliin.

Dr Christine-Ruth Müller, kirikuõpetaja, Leuenbergi õpetuslike kõneluste sekretariaat, Berliin.